



احمد پاشا نگر ڪنڊش  
قصيد ڪلهي اوزرينه دوشنبه

AHMED PAŞA'NIN

# GÜNEŞ KASİDESİ

ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Doç. Dr. Ahmet Attila Şentürk

İstanbul 1994

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü  
1993-1994 Ders Yılı "Metin Şerhine Giriş" Ders Notları

Enderun Yayınları: 38  
ISBN

Enderun Kitabevi  
Beyazsaray No: 46  
Beyazıt - İSTANBUL  
(212) 518 26 09, (212) 518 26 63

Birinci baskı: 1994  
Baskı adedi: 1000

Dizgi: A. Atilla Şentürk  
Baskı: Fatih Ofset (212) 501 28 23

Kapak Resmi: Ahmed Paşa'nın.(Millet Ktp., Emîrî 772) deki  
*Meşâirü'ş-şu'arâ* nüshasında bulunan minyatüründen detay.

## İÇİNDEKİLER

|                             |     |
|-----------------------------|-----|
| ÖNSÖZ.....                  | VII |
| KAYNAKLAR.....              | XI  |
| GÜNEŞ KASİDESİ ŞERHİ .....  | 1   |
| OSMANLICA METİN.....        | 65  |
| TRANSKRİPSİYONLU METİN..... | 79  |
| EL YAZMASI METİN.....       | 87  |
| DİZİN.....                  | 89  |

## ÖNSÖZ

Klâsik Türk edebiyatı, kültür temelleri Orta Asya'ya dayanan bir milletin İslâm medeniyetiyle tanıştıktan sonra geniş bir coğrafyada vücuda getirdiği zengin bir kültür hazinesidir. Nazım formları, ifade kalıpları, vezinleri v.b. bir takım esasları İslâm medeniyeti çatısı altında toplanan kültürlerde ortaklaşa kullanıldığından bu edebiyatın millî olup olmadığı yahut Türk toplumunu temsil edip etmediği yolunda bir takım tartışmalar günümüze kadar süregelmiştir. Eserlerindeki ifade kalıplarının birbirine benzemesi yüzünden eski şairler taklitçilik ve kopyacılıkla itham edilmiş, şiirleri günümüz insanına hitap etmediği ve hakkıyla anlaşılamadığından olmalı, zaman zaman saçmalık olarak nitelendirilmişlerdir. Daha da haksız görüneni bu edebiyatın gerçek dışı ve tamamen hayâl ürünü nesneler üzerine kurulu olduğu yolundaki iddialardır. Bütün bunlar eski metinleri kendi zaman dilimlerinde değerlendirmekten kaynaklanan peşin ve sabırsız hükümler olarak görünmektedir.

Her antika eser gibi eski edebiyat mahsülleri de yazıldıkları devrin derin izlerini taşırlar. Bu izleri belirlemek için bütün yapılması gereken, bu metinleri inceleyip yorumlarken o devrin şartlarını göz önünde bulundurarak yazar veya şairlerin çevreden ne şekilde etkilendiklerini yakalayabilmektir. Metinlere bu tavırla yaklaşıldığı takdirde ait oldukları devirleri âdeta birer filim şeridi gibi gözler önüne serdikleri

görlür. Eski hayatın örf ve âdetleri, yaşayış tarzı, günlük hayatta kullanılan malzemeleri, inançları, bilim görüşleri ve hattâ türlü zenaat teknikleri dahi eski şiirle sanki belgelenmiş gibidir. Bütün bunlar anlaşılmaya başlandığında asırlarca inceden inceye işlenerek yüzlerce eser veren büyük bir edebiyatın gerçek yüzü görülecek ve bugüne kadar hakkıyla takdir edilemeyen yüksek değeri teslim edilecektir.

Türlü Arap ve İran şairlerinin eserlerini o günün okuyucusuna anlatıp açıklamak için bir çok şerhler kaleme alan eskiler, –birbirlerini gerçekten anladıkları için olmalı– kendi şiirlerini açıklayıcı eserler yazma ihtiyacı hissetmemişlerdi. Kültür yapımızda her geçen gün büyük ve süratli değişmelerin görüldüğü günümüzde eski şiir geleneklerini yaşatanların da birer birer göç etmeleri sebebiyle entellektüel tabakanın eski edebiyatla olan bağlantısı tamamen kopma noktasına gelmiştir. Üstelik aydınlarımız arasında hâlâ “Dîvan şiiri”nin monoton ve hayattan kopuk bir edebiyat ürünü olduğu şeklinde yerleşik bir kanaat hüküm sürmektedir. Sabit fikir halini alan bu düşünceyi bertaraf etmek için eski edebiyatımızı her yönüyle yeniden keşfetmek ve eski şairlerin yazarken neler düşünüp neler hissettiklerini, nelerden etkilendiklerini ve neleri kastettiklerini anlamaya çalışmak zorundayız. Bundan amaç sadece bu edebiyatın hakkını teslim etmek değil, bu eserleri eski hayatı aksettiren yönleri sebebiyle birer tarih vesikası olarak kullanma alışkanlığını da yerleştirmektir.

Eski şiirin önemli özelliklerinden birisi de en âfâkî görünen ifadelerde dahi hayatın gerçek değerlerini kendisine temel edinmesidir. Şiir tahlillerinde metinleri yakın-uzak bir takım sembol ve remizlerle realiteden uzaklaştırarak tamamen tasavvuf gibi subjektif temellere dayalı bir his ve düşünce sistemiyle izaha çalışmak, eski hayatın gerçeklerini göz ardı etmek yahut bütün şairleri mutasavvıf kabul etmek demektir. Aşağıda tahliline çalışılan kaside metninde olduğu gibi şairler

bir objeyi –meselâ güneşi– yüzlerce şekilde hayâl etmişler fakat bunların hemen tamamında ilham kaynağını gerçek hayattan almışlardır. Hâl böyle iken şairin güneş ile Tanrıyı, onun ışıklarıyla ilâhî feyzi, gölgeyle de filan ruh hâlini sembolize ettiğini iddia etmek akıl ve gerçeğe uymaz. Eğer eski şiire böyle bir tavırla yaklaşılabilecek olursa şiir ustalarının kılı kırk yararak eserlerine yerleştirdikleri realiteyi yakalamamız imkânsızlaşır. Bu bir bakıma kolaya kaçmak ve büyük bir edebiyatı monoton ve tek yönde düşünen subjektif bir hüviyete büründürmek demektir.

Anadolu’da Türk edebiyatının gelişmesinde Şeyhî, Ahmed Paşa ve Necâtî üç önemli aşama noktası oluşturmuşlardır. Ahmed Paşa XV. yüzyılın ortalarında şöret bulmuş bir şairimizdir. “Güneş Kasidesi” Osmanlı edebiyatında henüz yerli ve mahallî unsurların gelişip yerleşmediği söylenen bu devrede Paşa’nın Fatih Sultan Mehmed için yazdığı 70 beyitlik bir şiiridir. Bu yazıyla, şairin adı geçen eserini ele alarak eski edebiyatımızın zenginliğini bir örnekle gözler önüne sermeye çalıştık. Bu vesileyle okuyucuların, eski şiirimizin ilham kaynakları hakkında bir fikir edinecekleri ve her fırsatta monotonlukla itham edilen eski edebiyat hakkındaki ulu orta hükümleri bir kere daha gözden geçirecekleri ümidindeyiz.

Ne kadar yabancı taklitçisi olursa olsun hiç bir sanatçının yaşadığı çevreden etkilenmemesi mümkün değildir. Çağdaşı olan şairlerden Tâcî-zâde Câfer Çelebi tarafından Fars taklitçiliği ile suçlanan Ahmed Paşa da mutlaka çevresinden etkilenip ilham almıştır. Bu düşünceyle kaside metni yorumlanırken devrin saray ve sokak hayatı, meslek erbabının sanat gelenekleri, astronomi, tıp gibi bilimlerde zamanın görüş ve kanaatleri, halk inançları gibi o devrin sosyal atmosferini bütün yönleriyle göz önünde bulundurmaya özen gösterildi. Hemen şunu ilâve etmek gerekir ki şiir her şeyden önce his ve anlayışlara hitab eder. Bu bakımdan bu yazıdaki görüşler

söz konusu kaside hakkındaki şahsî yorumlar olup bunlar kişilere göre farklı şekillerde de değerlendirilebilirler.

Görebildiğim kadarıyla “Güneş Kasidesi” üzerine yapılan ilk çalışma Tahirü'l-Mevlevî'nin *Velîüddîn Oğlu Ahmed Paşa Dîvânı'nın Nesre Çevrilişi* (telifi 1946) adlı eseri olup, el yazması halindeki bu kitapta (Süleymaniye Ktp., F.S. Türkmen 54) kaside metni kelime kelime düz yazıya çevrilmiştir. Daha sonra Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan tarafından neşre hazırlanan *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda (İstanbul 1966) kasidenin tenkidli bir metni ortaya konmuştur. Hocam Prof. Dr. Ali Alparслан tarafından hazırlanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları arasında çıkan *Ahmet Paşa* (Ankara 1987) adlı kitapta kasidenin nesre çevrilişi ve beyitlerinin izahına yer verilmiştir. Yard. Doç. Dr. Turgut Karabey'in okuttuğu ders notlarından oluşan *Ahmet Paşa (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eseri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları)* adlı çalışmasında (Erzurum 1992) da ağırlıklı olarak kaside metnindeki edebî sanatlar üzerinde durulmuştur.

1993-1994 ders yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde verilen “Metin Şerhine Giriş” derslerinde incelenen metinler arasında yer alan kaside hakkındaki yorumların neşri faydalı görülerek bu kitapçık hazırlandı. Neşirden önce ders notlarını gözden geçirerek fikir ve görüşleriyle beni aydınlatan hocam Prof. Dr. Mertol Tulum'a teşekkür ederim.

Fatih 1994

## KAYNAKLAR

- ALPARSLAN, Prof. Dr. Ali, *Ahmet Paşa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 827, Türk Büyükleri Dizisi: 55, Ankara 1987, s. 28-43.
- , “Zülkarneyn Yâ Kürüş-ı Kebîr (Zülkarneyn veya Büyük Kürüş)”, *Türk Dili*, nr. 501, Eylül 1993, s. 398 v.d.
- ATASOY, Nurhan-Filiz Çağman, *Turkish Miniature Painting*, Publications of the R. C. D. Cultural Institute, No. 44, İstanbul 1974.
- ERGÜN, Saadeddin Nüzhet, *Baki Hayatı ve Şiirleri, Divan, Sühulet Kitab Yurdu*, İstanbul 1935.
- EVLİYA Çelbi, *Seyâhatnâme*, nşr. Ahmed Cevdet, Dersaadet 1314, c. I.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mesnevî ve Şerhi*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1973, c. I.
- İZ, Prof. Fahir, *Eski Türk Edebiyatında Nazım, Divan Şiiri I*, Üniversite Eski Türk Edebiyatı Öğrencileri İçin Ders Kitabı, İstanbul 1966, s. 42-44.
- KARABEY, Yard. Doç. Dr. Turgut, *Ahmet Paşa (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eseri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1992, s. 23-85.
- KAYA, Mahmut, “Eflâtun ile Aristoteles'in Görüşlerinin Uzlaştırılması”, *Felsefe Arkivi*, İstanbul 1984, nr. 24, s. 234-235.
- KÖPRÜLÜ, [Ord. Prof.] M. Fuad, “Ahmed Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1978, c. I, s. 187-192.
- KUT, Prof. Dr. Günay, “Ahmed Paşa, Bursalı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1990, c. II, s. 111-112.
- [KURKÇUOĞLU], Kemal Edip Ünsel, *Fatih'in Şiirleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XI, seri no.1, Ankara 1946.

- NEV'î, *Divan*, haz. Dr. Mertol Tulum - M. Ali Tanyeli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2160, İstanbul 1977.
- OKUR, Münevver, *Cem Sultan'ın "Cemşid ü Hurşid" Mesnevîsi (İnceleme-Metin)* [henüz yayınlanmamış eser].
- OLGUN, Tahir, *Ahmed Paşa Divânı'nın Nesre Çevrilişi*, [telif 1946], Süleymaniye Ktp. F.S. Türkmen 54.
- , [Tâhir'ül-Mevlevî], *Edebiyat Lugatı*, nşr. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- ÖMER bin Mezîd, *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*, nşr. Doç. Dr. Mustafa Canpolat, Türk Dil Kurumu Yayınları 500, Ankara 1982.
- REDHOUSE, Sir James W., *A Turkish and English Lexicon*, New Impression, Constantinople 1921.
- STEINGASS, *Persian - English Dictionary*, Routledge & Kegan Poul Ltd. 1977.
- Ş[EMSEDDİN] Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1317.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *Başlangıçtan XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler*, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1987 (basılmamış doktora tezi).
- ŞUKUN, Ziya, *Ferheng-i Ziyâ*, İstanbul 1944, c. I, s. 674.
- Tarama Sözlüğü*, XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla, c. I-VI, Ankara 1963-1977.
- TARLAN, Prof. Dr. Ali Nihad, *Ahmed Paşa Divanı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1966, s. 54-59.
- , *Necatî Beg Divanı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1963.
- , *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 356, fasikül 1-4, İstanbul 1948-1949.
- TAVERNIER, *Topkapı Sarayında Yaşam [Nouvelle Relation de L'Interieur du Rerrail du Grand Seigneur*, Amsterdam 1678], terc. Perran Üstündağ, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1984.
- TEBLY, Karl, *Dersaadet'te Avusturya Sefirleri*, haz. Prof. Dr. Selçuk Ünlü, Ankara 19898, s. 136.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrin'i*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1963.
- , *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl*, İstanbul 1977.
- TOLASA, Dr. Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973.
- UNAT, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, dizi VII, sa. 37, Ankara 1974.

## GÜNEŞ KASİDESİ ŞERHİ

## Der Medh-i Sultân Muhammed Han

Fatih Sultan Mehmed Han'ın Medhi

1. *Taht urup tâk-ı felekde hüsrev-i hâver güneş  
Geydi narencî kabâ urındı nûr efser güneş*

*Doğu hükümdarı olan güneş, felek kemerinde taht kurarak  
turuncu bir kaftan giydi ve nurdan bir taç takındı.*

Güneş dünyadan görünen en parlak yıldız olması sebebiyle gök cisimlerinin hükümdarı olarak tanınmıştır.<sup>1</sup> Eskilerin tasavvurlarına göre içinde o devirde bilinen yedi gezegenin yüzdüğü felek yahut felekler, soğan kabukları gibi üst üste gelerek birbirini saran kürelerden oluşmaktaydı. Ancak yer

---

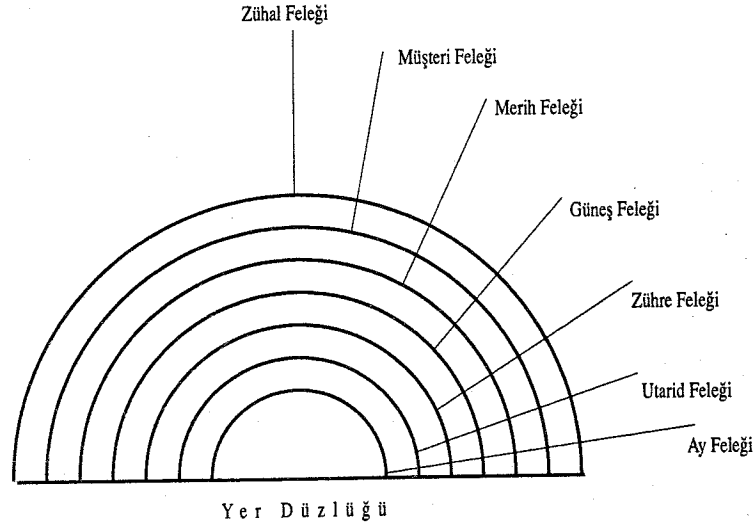
1 Aşkî'nin

*Şâh-ı hâver subh-dem almış ele tîr ü hadeng  
Sayd-gâhından gelür gûyâ şeh-i firûz-ceng*

beytinde de olduğu gibi “şâh-ı hâver” (doğu hükümdarı) ünvanı eski edebiyatta güneş için sık sık kullanılmıştır. Arslanın hayvanlar kralı olması yahut gülün çiçekler hükümdarı kabul edilmesi gibi tasavvurların feodal toplumların edebiyatlarında yaygın bulunduğunu ve bu kasidenin de bir hükümdara sunulduğunu hatırlamakta fayda vardır.

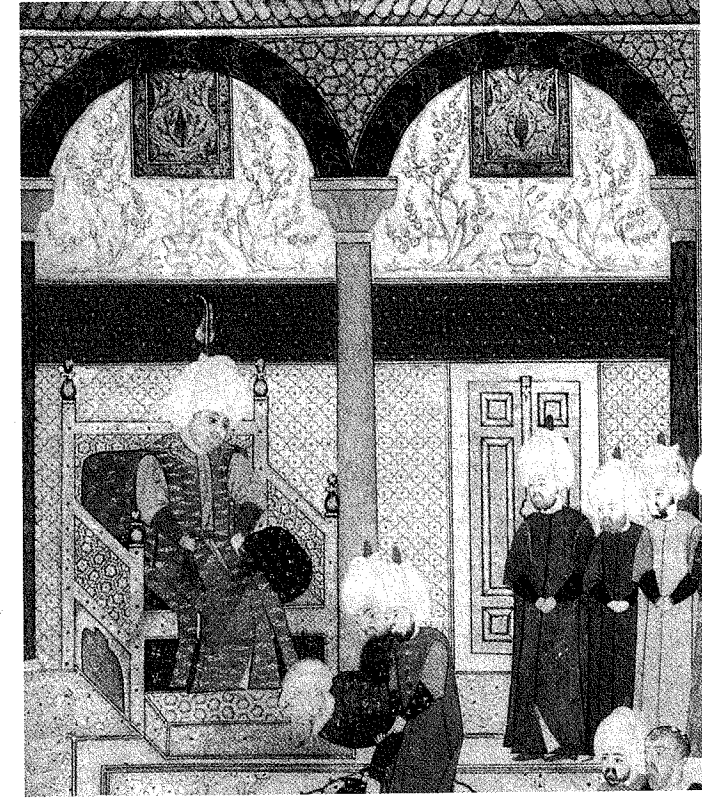


yüzünün bir düzlük olarak düşünüldüğü de göz önünde bulundurulacak olursa en yakın felek olan ay ve Utarid feleklerinden itibaren bütün felekler düz bir satıh üzerine ters çevrilmiş taslar gibi biri diğeri üzerine kat kat gelen kubbelere şeklinde kabul ediliyorlardı. Şairler feleği bu bakımdan kemerler üzerinde bulunan kubbelere benzetmişlerdir.

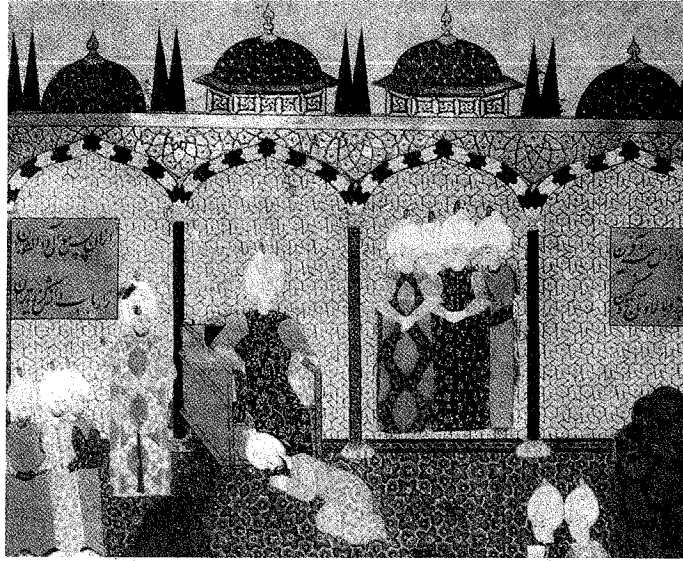


Bir çok minyatürde de görüleceği üzere Osmanlılar'da taht, her hangi bir sebeple düzenlenen kalabalık merasimlerde padişahı güneş veya yağmurdan korumak için seferde otağ-ı hümayun gölgelikleri altına, sarayda ise avlu kemerleri altına kurulurdu. Ömrünün önemli bir kısmını Fatih'in maiyetinde ve saraya çok yakın bir mevkide geçiren ve dolayısıyla saray protokolünü çok iyi bilen Ahmed Paşa, doğu hükümdarı olarak vasıflandırdığı güneşi felek kemerleri altında taht kurmuş bir halde yorumlarken işte böyle bir manzarayı göz önünde bulundurmaktaydı. Yani bu beyitte saray kemerleri altında kurulu tahtına oturan bir sultan mazmunu vardır. Buna göre şair sultana benzettiği güneşin turuncu rengini bu

renkte bir kaftan giymesi, etrafa ışıklar saçmasını da nurdan bir taş takınması şeklinde yorumlamaktadır. Her seferinde doğu yönünden çıkması sebebiyle de güneş "hüsrev-i hâver" (maşruk hükümdarı) olarak vasıflandırılmıştır.



Ahmed Feridun Paşa'nın h.976 (= m.1568) tarihli *Nushatü'l-ahbâr der Sefer-i Zigetvar*'ından alınan bu minyatürde (vr. 178a) II. Selim'in kemerler altına kurulmuş tahtı üzerinde Avusturya sefirini huzuruna kabulü görülmektedir. (Bk. Nurhan Atasoy-Filiz Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul 1974, resim 11.)



Ârifî'nin h.965 (= m.1558) tarihli *Süleyman-nâme*'sinden alınan bu minyatürde de babası I. Selim'in ölüm haberini alır almaz Manisa'dan İstanbul'a gelen Kanuni Sultan Süleyman'ın devlet ve ordu erkânı ile ulemanın da hazır bulundukları bir merasimle Topkapı Sarayı avlusundaki kemerler altına kurulan tahta cülusu resmedilmektedir. (Minyatürün ayrıntılı bir görüntüsü için bk. *ayn. esr.*, resim 7)

2. *Mesned-i sultân-ı subh oldu serîr-i âsumân  
Saçdı pîrûze tabaklardan zer ü gevher güneş*

*Gök yüzü tahtı sabah sultanının mesnedi oldu. Güneş firuze tabaklardan altın ve mücevherler saçtı.*

Bilindiği üzere klasik edebiyatımızda anlam birimi beyittir ve çoğu zaman beyitler arasında bir ifade devamlılığı aranmaz. Şair bu kasidede de çokca görüleceği üzere bir önceki beyitte kullandığı malzemeleri işleyerek bunu takip eden beyitte öncekiyle hiç alakası olmayan yeni bir sahne çizebilir. İkinci

beyitte de bu defa gök yüzü bir tahta, sabah bu tahta oturan bir sultana, güneş ise elindeki firuze tabaklardan etrafa altın ve mücevherler saçan bir şahsa benzetilmektedir.

Osmanlı sarayında padişahın tahta oturması yahut bayram ve düğün gibi sevindirici hadiselerde saray halkına, önlerinden padişahın geçişi sırasında saçları olarak altın ve mücevherler saçıldığı bilinmektedir. Nitekim Topkapı Sarayı'nda bugün de "Altın yolu" olarak bilinen harem girişindeki geçit adını bu gelenekten almıştır. Öyle anlaşıyor ki Ahmed Paşa bu beyitte mavi gök yüzünü firuzeden mamul yahut firuze renkli tabaklara, parlak güneş ışıklarını ise bu tabaklar içindeki altın ve mücevherlere benzeterek sabah sultanının tahta geçmesi sebebiyle güneşin etrafa saçtığı saçması sahnesini böyle bir imaja istinaden kullanmıştır.

3. *Kufl açup dürc-i zebercedden cevâhir dökdi kim  
Hâk küncin eyleye gencine-i cevher güneş*

*Güneş toprak bucağını mücevher hazinesine çevirmek için zeberced hokkanın kilidini açıp iksirler (cevâhir)<sup>2</sup> döktü.*

2 Osmanlı Türkçesinin henüz sağlam bir lûgatının bulunduğu söyle-nemez. Mevcut lûgatların hemen tamamı da Arapça ve Farsça kaynaklara dayanılarak kaleme alındığından kelimelerin Türkçedeki kullanılışlarını göstermek bakımından yetersiz olup eski metinleri tahlil konusunda çalışanları yanılgıya düşürebilecek bilgilerle doludur. Zira Türkler yabancı dillerden aldıkları kelimeleri kullanırken bunlara hayli farklı anlamlar kazandırmışlardır. "Cevher" kelimesi için de bu durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Cem Sultan *Cemşîd ü Hurşîd*'inde

*Gam pûtesinde hâk-i dili nâr-ı 'ışk ile  
Zer kulan anı cevher ile kimyâ haki*

Zebercet zümrütü andıran fakat o kadar değeri olmayan uçuk yeşil renkte bir taştır. Edebiyatta zaman zaman gök yüzünün rengi bu taşla vasıflandırılmıştır. Şair gök yüzünü zebercetten mamul bir hokkaya, muhtemelen güneş ışıklarını da yer yüzüne dökülen cevherlere benzetmektedir. Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın "hâk gencin" (toprak hazinesini) şeklinde tesbit ettiği ibareyi "hâk küncin" (toprak bucağını, yer yüzü bucağını) şeklinde okumak da mümkündür. Çünkü şairin bir "cinâs-ı hattî" olmak üzere "genc" ve "künc" kelimelerini özellikle bir arada kullanmak istemesi de güçlü bir ihtimal olarak görünmektedir. Nitekim uçsuz bucaksız gök yüzü boşluğunda yer yüzünün bir köşe-bucak olarak nitelendirilmiş olması pek tabiidir. Bu durumda güneş yer yüzünü, dolayısıyla toprağı mücevherlerle dolu bir hazineye dönüştürmek için gök hokkasından yere türlü iksir ve kimyalar dökmektedir.

Hatırlanacağı üzere eskiler altın elde etmek için asırlarca uğraşmışlar ve buna "ilm-i simyâ" adını vermişlerdi. Bu işle ilgilenenler bakır yahut gümüş gibi eritilmiş bazı metallere "kimya" yahut "iksir" de denen bazı maddeler –metinde "cevâhir" (=cevher) olarak adlandırılmış– ilave ederek altın oluşturmaya çalışıyorlardı. Şairin bu beyitte kurmak istediği

(haz. Münevver Okur, henüz neşredilmemiş metin, b.2932) yani "Gönül toprağını gam potasında aşk ateşi ile altın eden cevher ile kimya hakkı (için)" derken "cevher" kelimesini "toprağı altına çevirmeye yarayan madde" (kimyâ, iksir) anlamında kullanmıştır. Aynı şekilde *Şeyhî Dîvânı*'nda bir tevhidde geçen

*Kîmyâdur ki kalbi hâlis ider  
Cevher-i lâilâhe illallah*

beytinde de cevher kelimesi ile iksir anlamına gelen "kimyâ" kelimeleri eşanlamı olarak kullanılmışlardır.

asıl imaj da bir "kimyâger" –yahut "simyager"– olarak tasavvur ettiği güneşin yer yüzünü bir hazineye çevirmek için hokkasından türlü hassalar ve mayalar dökmesidir. Nitekim eski bir inanışa göre altın, güneşin toprağı terbiyesiyle oluşur. Molla Câmî "Lüccetü'l-esrâr" adlı kasidesinde bu duruma şöylece işâret eder:

چیست زر ناب خاکی گشته رنگین ز آفتاب  
هر که کرد انسر ز زر ناب خاکش بر سرست<sup>3</sup>

Bu inanışa muhtelif şairlerin eserlerinde zaman zaman rastlanmaktadır. Meselâ Nâsır-ı Hüsrev de şu beytinde Merih'in demiri, güneşin ise altını oluşturduğu inancını ifade eder:

مریح زاید آهن بد حورا  
وز آفتاب گفت که زاند زر<sup>4</sup>

Bütün bu asılsız faraziyeler bir yana bırakılacak olursa gerçekte şairin bu ifadeyle, her yıl baharda güneşin ışıkları sayesinde kara toprağın yeşermesini ve altın, yakut, zümrüt v.b. değerli maden ve taşlara benzeyen türlü çiçeklerle yer yüzünün mücevherlerle dolu bir hazineyi andırmasını kastettiği anlaşılmaktadır.

#### 4. *Kulzüm-i Hindüñ baturmaga gümüş zevrakların Bâd-bân-ı nûr ile tonatdı fülk-i zer güneş*

*Güneş Hint okyanusunun gümüş kayıklarını batırmak için  
altın bir gemiyi nur yelkenleriyle donattı.*

<sup>3</sup> Terc: "Som altın nedir? Güneşin terbiyesiyle renk almış topraktır. O halde som alından taç yaptıran kişinin toprak başına olmuş demektir."

<sup>4</sup> Terc: "Merih kötü huylu demiri türetir, güneş ise altını."

Eskilerin coğrafya bilgi ve anlayışlarına göre yer yüzünde yedi büyük deniz bulunmaktaydı.<sup>5</sup> Ancak bunlar arasında Hint okyanusu anlamına gelen "kulzüm-i Hind" adı zikredilmemektedir. Eski edebiyatta "Hint" kelimesi hemen daima siyah yahut esmer bir nesneyi vasıflandırmak için kullanıldığına göre şair bu terkiyle siyah geceyi kastetmiş olmalıdır. Yıldızlar ise gece okyanusunda yüzen gümüş kayıklardır. Güneş de rengi ve ışığı itibarıyla, bu kayıkları batırmak için ışık yelkenleriyle donatılmış altından bir gemiye benzetilmektedir. Gerçekten de sabahleyin güneşin doğarken önce ışıklarının sonra kendisinin görünmesi ufuktan sahile doğru yaklaşırken önce yelkenleri sonra gövdesi görünen bir gemiyi andırır. Güneşin doğmasıyla yıldızların kaybolması da bu altın geminin gümüş kayıkları batırması şeklinde yorumlanmaktadır.

Bu ibarede güneş göze hitap eden cihetiyle nurdan yelkenleri olan altın bir gemiye benzetilmekte, ancak mücerret anlamda böyle bir geminin donatılmasını emreden bir şahıs yani hükümdar mevkiinde ele alınarak ilk beyitteki hükümdar mazmunu yine hissedilmektedir.

5. *Dâne-i encüm dirüp meh hırmeninde her seher  
Bâl açup cevân ider tâvûs-ı zerrîn-per güneş*

5 Kur'an'daki "Eğer yer yüzündeki ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa ve yedi -misli- deniz de yedekte bulunup yazılsa yine de Allah'ın sözleri bitmezdi..." (Lokmân, 27) mealindeki ayetteki ibarenin eski tefsirlerde yedi deniz olarak yorumlanmasından kaynaklanan "yedi deniz" kavramı hakkında pek çok yorumlar yapılmıştır. "Heft Muhît" ve "Heft Deryâ" adlarıyla da zikredilen bu denizler *Burhân-ı Kâû*'a göre 1. Çin Denizi, 2. Magrib Denizi (Atlantik), 3. Rum Denizi (Akdeniz), 4. Karadeniz, 5. Taberiyye Denizi (Kızıldeniz), 6. Cürcan (Hazar) Denizi, 7. Fars Denizi (Basra Körfezi), şeklinde sıralanmaktadır.

*Altın kanatlı bir tavus kuşuna benzeyen güneş, her seher  
vakti kanat açıp yıldız tanelerini toplayarak ay harmanında  
dolaşır.*

Gök yüzündeki dolunay ve etrafındaki yıldızların, harman yerine ve çevresine saçılan ekin tanelerine benzetilerek yeni bir tablonun çizildiği bu beyitte güneş altın renkli kanatlarını açarak uçan ve yıldızları toplayan bir tavus kuşu olarak tasavvur edilmiştir. Güneşin doğmasıyla yıldızların kaybolması bu defa tavus kuşunun bu ekin tanelerini yemesi şeklinde yorumlanmıştır. Güneşin yedi rengi ile tavus kuşunun kanatlarındaki göz alıcı renkler de böyle bir benzetme için geçerli sebepler olarak düşünülebilir.

Bugün artık nadiren rastlanan harman yerleri, biçilen ekinlerin geniş bir alana yayılarak düven denen ve bir hayvan tarafından çekilen altı çakıl taşlı bir tahtanın döne döne ekinleri kesmesi ile tanelerin saplarından ayrıldığı alanlardı. Ekinin çokluğuna göre çapı değişen daire şeklindeki harman yerlerinde sarı ve parlak samanların görünüşü ile etrafındaki ışık halkaları (hâle) olduğu halde gece görünen parlak dolunay arasında şekil ve renk itibarıyla büyük bir benzerlik vardır. Haliyle harmanlar aynı zamanda etrafa saçılan taneleri yemek için uçuşan kuşlarla doludur. Görüldüğü üzere halk ve özellikle taşralı-köylü tabakası ile yakından uzaktan hiç bir alâkası olmadığı iddia edilen klasik edebiyatımızda şairler yeri geldikçe bu gibi köy manzaralarını da birer imaj halinde işlemektedirler.

6. *Gûyiyâ Nûşinrevân-ı subhdur kim 'adl için  
Lâciverdî kubbeye zencîr-i zer asar güneş*

*Güneş sanki sabah vaktinin (yahut ülkesinin) Nuşirevan' ıdır  
ve adalet için lacivert renkli gök yüzü kubbesine altın bir  
zincir asmıştır.*

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere eskiler gök yüzünü şekil itibarıyla bir kubbe olarak tasavvur etmekteydiler. Bu beyitte de güneş sabah vaktinin yahut ülkesinin gök kubbeye altın bir zincir asan Nuşirevanı olarak hayal edilmiştir. Öyle anlaşıyor ki şair, güneşin göze iplik iplik görünen ışıklarını bu defa gök kubbeye asılan bir zincir olarak nitelendirmektedir.

Sâsânî hükümdarlarından Nuşirevan, sarayının kubbesine bir çan astırarak çanın ucunu da bir zincirle dış kapıya kadar uzatmıştı. Ülkesinde zulme ve haksızlığa uğrayan bir kimse kapıya gelip zincire asıldığında çan çalacak, böylece Nuşirevan da haksızlığa uğrayanın yardımına koşacaktır. Ahmed Paşa bu defa *Şeh-name*'de geçen bu tarihi bilgiyi kullanarak güneş hakkında yeni bir yorum gerçekleştirmiştir.

7. *Yâ felek Mısırında sultân oldı bir Yûsuf-cemâl  
Yâ Züleyhâdur tutar nârenc-i zer-peyker güneş*

*Güneş ya felek Mısır'ında sultan olan Yusuf yüzlü bir güzeldir, yahut da [elinde] altın bir turunç tutan Züleyha'dır.*

Şair bu defa gök yüzünü Mısır ülkesine, güneşi de bu ülkede hüküm süren Yusuf Peygamber'e yahut Mısır'da elinde turunç tutan Züleyha'ya benzetmektedir. Güneş ve ay parlak ve aydınlık oluşları sebebiyle edebiyatta güzel yüzün sembolü olarak kullanılmışlardır. Yusuf Peygamber'in de gelmiş ve gelecek insanların en güzeli olarak yaratıldığına inanılır. Bu bakımdan *Kur'an*'daki "Yûsuf suresi"ne telmihte bulunularak güneş Yusuf Peygamber'e, felek de onun hüküm sürdüğü Mısır ülkesine benzetilmiştir. Ayrıca ikinci mısırda, hakkında Mısır'lı kadınlar arasında bir köleye âşık olduğu yolunda çıkan dedikodulara cevap vermek için Züleyha'nın bu kadınları sarayına davet ederek ellerine turunç ile birer bıçak vermesi hadisesine de işaret vardır. Kadınlar

bir anda içeriye çağırılan Yusuf'u görünce hayranlıklarından turunç soyacakları yerde ellerini keserler.

8. *Yâ cemâline cihânuñ nûr u fer virmek için  
Rûz ruhsârından açdı 'anberîn mi'cer güneş*

*Yahut da güneş cihanın yüzüne nur vermek için gündüzün yüzünden anber renkli örtüyü açtı.*

Anberli anlamına gelen "anberîn" kelimesi koku ve renk itibarıyla anber kokulu ve siyah renkli olmak üzere iki yönden kullanılabilir. Şair bu defa da güneş ve gündüzü teşhis ederek yani şahıslastırarak, geceyi gündüz güzeline yüzüne örtülmüş siyah bir örtü olarak yorumlamakta; güneşin bu örtüyü kaldırarak cihanın yüzüne ışık ve aydınlık verdiğini öne sürmektedir.

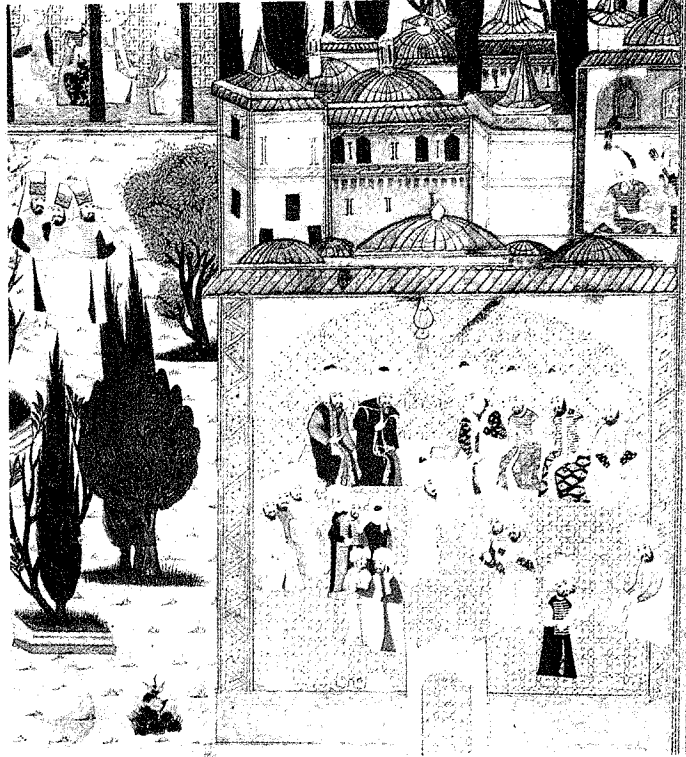
9. *Hak budur kim şâh dîvânın temâşâ kılmaga  
Düzdi tâk-i zer-nigâra la'lden manzar güneş*

*Doğrusu şu ki güneş sultanın divanını seyretmek için altın işlemeli kemere lâlden bir pencere açmıştır.*

Yukarıda da görüldüğü üzere eskiler feleği ve gök yüzünü şekil itibarıyla kubbeli bir kemere benzetmekteydiler. Ahmed Paşa bu beytinde de güneşi gök yüzü kemerinde sultanın divanını seyretmek için lâlden bir pencere açmış olarak tasavvur etmektedir. Pencerenin lâlden oluşu, güneşin kırmızıya çalan rengi; gök yüzünün "tâk-ı zer-nigâr" olarak nitelendirilmesi ise yıldızlarla sanki altın suyuyla nakışlanmış gibi görünmesi sebebiyledir.

Bugün Topkapı Sarayı'nda da görüldüğü üzere eskiden devlet meselelerinin görüşüldüğü divanlarda sultan her zaman hazır bulunmaz, ancak zaman zaman divan salonunun duvar-

larından birinde bulunan bir pencereden konuşmaları dinlerdi. İçinin görünmesi bir kafesle engellenen bu pencere divanda bulunanların sanki sultan her an onları dinliyormuşcasına ciddiyetle çalışmalarını da sağlarmış. İşte Ahmed Paşa güneşin sultanın divanını seyretmek için altın işlemeli gök yüzü kemerinde lâlden bir pencere açmasından bahsederken böyle bir geleneği göz önünde bulundurmuş olmalıdır.



Lokman'ın *Hüner-nâme*'sinde (h.996 = m.1588) bulunan bir minyatürden alınan bu detayda Kanuni Sultan Süleyman'ın Kayseri Kadısı hakkında toplanan Divan-ı Hümayun'u pencere arkasından dinlemesi resmedilmektedir.

10. *Kendünüñ hüsn ü cemâlin fikr iderken germ olup  
Cân diliyle eyledi bu matla'ı ezber güneş*

*Güneş kendisinin güzelliğini düşünürken hararetlenip can diliyle şu matla'ı ezberledi:*

Bilindiği gibi kaside arasında yeni bir matla'a yer vermeye "tecdid-i matla" denir. Bir sonraki beyitte şair âdeta kasidesine bir canlılık ve hareket kazandırmak için yeni bir matla' beyti yerleştirmekte, böyle bir ifadeyle de bunu haber vermektedir. Şair güneşi kendisinin güzelliğini düşünüp şevke gelen ve şiir ezberleyen bir canlı olarak tasavvur ediyor. Ayna karşısında durup ezberleme yeteneğine bakılarak bu canlılığın güçlü ihtimalle bir papağan olduğuna hükmedilebilir.

11. *Subh-dem cevân idüp tâvûs-i zerrîn-per güneş  
Büstânına sipihrü'n virdi zîb ü fer güneş*

*Altın kanatlı bir tavus kuşuna benzeyen güneş, sabah vakti gezinerek gök yüzünün bahçesini süsleyip güzelleştirdi.*

Edebiyatta gök yüzü yer yüzünün aksi gibi düşünülür. Âdeta yerdeki bütün çiçekler orada yıldızlar şeklinde aksetmişlerdir. Bu bakımdan şairler çok zaman göğü bir bahçeye benzetmişlerdir.

Bugün olduğu gibi eskiden de bahçeler ve özellikle saray bahçeleri, içinde serbestçe dolaşan renkli tavus kuşlarıyla süslenirdi. Topkapı Sarayı bahçesini anlatan kaynaklar saray bahçesinde serbestçe dolaşan ceylan, tavus kuşu v.b. hayvanlardan bahsetmektedirler.<sup>6</sup>

<sup>6</sup> Karl Tebly, *Dersaadet'te Avusturya Sefirleri*, haz. Prof. Dr. Selçuk Ünlü, Ankara 1988, s.136.

12. *Zînet-i bâğ-ı İrem tutmag için gül-zâr-ı subh  
Eyledi gök sebze-zârin pür-gül-i ahmer güneş*

*Sabahın gül bahçesi İrem bağı gibi bezensin diye güneş gök  
çimenliğini kırmızı güllerle doldurdu.*

Yukarıdaki beyitte olduğu gibi burada da gök yüzü bir çimenlik, sabah vakti ise bir gül bahçesi olarak düşünülmüş. Güneşin doğuşu sırasında ufukta oluşan kızılık, onun sabahın gül bahçesini İrem bağına çevirmek için kırmızı güllerle doldurması şeklinde yorumlanmıştır. İrem bağı cenneti yer yüzünde kurma amacıyla Aden'de Şeddat tarafından yaptırılan bahçenin adı olup edebiyatta en mükemmel bahçe sembolüdür. Binlerce kırmızı gülün doldurduğu bir bahçenin uzaktan görünüşü ufuk kızılığını andıracağından şair böyle bir tasavvur kurmuş olmalıdır.

13. *Kûze-i yâkût ile pîrûze-gûn dölâbdan  
Çarh-ı mînâ-rengi sîmâb itdi ser-tâ-ser güneş*

*Güneş yakut çömleği ile firuze renkli su dolabından, cam  
renkli çarhı baştan başa cıva [gibi parlak] etti.*

Bu beyitte güneş, kızılığı sebebiyle yakuttan mamul yahut yakut renkli bir çömleğe; gök yüzü ise firuze renkli bir su dolabına<sup>7</sup> benzetilmiştir. Felek iç içe çarklar şeklinde devamlı

7 Bâkî ve Nev'î'nin

*Hevân içre ezel bir sadme urdı sarsar-ı âhum  
Döner dölâb-ı çarh ol dem bu demdür âsiyâb-âsâ*

*Nite kim bâğ-ı dehre ebr-i nîsânî salup sâye  
İde sîrâb anı dölâb-ı çarh-ı nîlgûn-peyker*

beyitlerinde de felek böyle bir su dolabına benzetilmiştir.

dönmesi sebebiyle edebiyatta dolaba ve dolayısıyla değirme-  
ne benzetildiğinden beyitteki "pîrûze-gûn dölâb" terkihiyle  
gök yüzünün kastedildiğini anlıyoruz. "Çarh-ı mînâ-renk"  
cam renkli yani hem şeffaf hem de yeşil-mavi arası açık  
renkteki çarh demektir. Bu renkteki çarhın cıva rengini alması  
ifadesi ile cihanın güneşin doğuşuyla pırıl pırıl bir aydınlığa  
kavuşması kastedilmektedir.

Eskiden daha çok değirmenleri döndürmek için kullanılan su  
dolapları, büyük bir at arabası tekerleği şeklindeki çarkı,  
çevresindeki su kaplarının suyun ağırlık ve itme gücüyle bir  
eksen üzerinde döndürmesi esasına göre çalışırlardı. Beyitte  
geçen "kûze" (çömlek) kelimesinden kasidenin nazmedildiği  
devirde bu su kaplarının çömlekten yapıldığı hükmü  
çıkartılabilir. Berrak bir suyun aydınlıkta dökülüşü sırasında  
âdeta cıva gibi parlaması ve dolayısıyla su dolabının dönüşü  
sırasında akan sular hatırlanacak olursa şairin "sîmâb"  
kelimesini kullanmakla nasıl bir tedai uyandırmaya çalıştığı  
daha iyi anlaşılabilir.

14. *Bezm-i 'ayşın Zöhrenüñ germ itmege sâkî-sıfat  
Âb-gûn akdâh içinde gezdürür âzer güneş*

*Güneş Zühre'nin işret meclisini coşturmak için sâkî gibi  
şeffaf kadehler içinde ateş (yani şarap) gezdirir.*

Bilindiği üzere Zühre gezegeni musikî ve işretin sembolü ve  
etkileyicisidir. Her seyyareye bir şahsiyet izafe edilen Doğu  
minyatürlerinde elinde kopuz v.b. bir musikî aleti tutan genç  
kız şeklinde resmedilir. Bu haliyle edebiyatta gök yüzünde  
işret meclisi kurmuş olarak tasavvur edilmiştir. Bu beyitte  
güneş, kırmızı rengi ve dairevi hareketleriyle mecliste  
döndürülen şarap dolu bir kadehe ve mücerret anlamda  
Zühre'nin işret meclisinde bu kadehi döndüren bir sakiye  
benzetilmiştir. Coşturmak, kızıştırmak, hararetlendirmek



anlamına gelen “germ etmek” ibaresinin iyham yoluyla güneşin ısıtma özelliğine bir işaret olmak üzere kullanılmış olabileceği de düşünülebilir. “Âb-gûn akdâh” (şeffaf renkli kadehler) terkihiyle hava ve dolayısıyla şeffaf gök yüzü, “azer” (ateş) kelimesiyle de istiare yoluyla ateş rengindeki şarap kastedilmiştir.

Evliyâ Çelebi'nin “*Leb-i deryâda Ortahisar'da iki yüz 'adet kat kat harâbât-hâneler, mey-hâneler vardır ki her birinde beşer on beşer yüz fâsık 'ıyş u 'işret idüp hânende ve sâzendegân ile hây u hây iderler ki dillerle ta'rîfi mümkün degildir*”<sup>8</sup> diye anlattığı üzere eski meyhanelerde sâkiler musikî eşliğinde orada bulunanlara hizmet ederlerdi. Şair böyle bir realiteden hareketle, seyyareler hakkında asırlar boyunca geliştirilen inanç ve hayalleri de kullanarak güneş hakkında bu tür bir tasavvur geliştirmiştir.

15. *Geh hamâm-ı mâh-ı tâbâna dakar sîmîn cenâh  
Geh düzer Sîmurg-ı çarha âteşin şeh-per güneş*

*Güneş bazen parlak ay güvercinine gümüşten kanat takar,  
bazen de felek Ankâ'sına ateşten kanat yapar.*

İlk mısrada güneş, beyaz rengi sebebiyle güvercine benzetilen aya kanat takmış olarak yorumlanmıştır. Bu yorumda hilâl'in iki ucunun kanat şeklinde düşünülmüş olması kuvvetle muhtemeldir. İkinci mısrada ise felek Ankâ kuşuna benzetilerek güneş bu kuşa ateşten kanatlar yapmış olarak tasvir edilmektedir. Bu ifadeyle de güneşin ateş renkli hüzmelerinin kastedildiği tahmin edilebilir. Mesîhî'nin

*Müsta'îr-i nûrî olmaya-y-dı mihr-i cûduñuñ  
Şöyle hâli üzere kalur-ıdı ebter hilâl*

8 Evliyâ Çelebi *Seyâhatnâmesi*, Dersaadet 1314, c. I, s. 665.

*Yazmaga altunla şî'rini Mesîhî bendenüñ  
Fakrı ucından ödünc almış güneşden zer hilâl*

beyitlerinden de anlaşılacağı üzere eskiler ayın ışığını güneşten aldığını kabul ediyorlardı.<sup>9</sup> Şairin “güneşin ay güvercinine gümüş kanat takması” ifadesini bu bilgi ışığında kullandığını hatırlamakta fayda vardır.

16 *Ayda bir kez kâsesin 'anberle mâhuñ toldurur  
Tâ ki şah bezminde bir dem gezdüre micmer güneş*

*Güneş şahın meclisinde bir süre buhurdanlık gezdirmesi için  
ayda bir kez ayın kâsesini amberle doldurur.*

Bilindiği üzere amber daha çok Hint okyanusunda bulunan Adabalıği'nin midesinden çıkarttığı hoş kokulu siyah bir madde olup zamanla sığ sahillere vurarak insanlar tarafından toplanır. Misk gibi bu da türlü ıslah ameliyelerinden sonra esans olarak sürülmek suretiyle kullanılabilirdiği gibi bu beyitte de geçtiği üzere kor halindeki ateşe serpildiğinde dumanıyla etrafa güzel kokular verebilir. Müzelerde türlü örnekleri görülen buhurdanlıklar (=micmer), üstteki menteşeli kapak kısmı buhurun çıkabilmesi için dantelli biçimde kesilmiş ve alttaki parçasına da kor halinde ateş yerleştirilen, metalden mamul yuvarlak biçimli aletlerdir. Kor üzerine misk, amber yahut güzel kokular veren ağaç kabukları atılıp üstteki kapak kapatıldığında dantelli deliklerden hoş kokular çıkar. Gök yüzündeki ay otuz günde bir defa –ki bu kameri takvime göre daima ayın on dördüne tekabül eder– tam daire

9 Necatî Beğ de güneşi aylıkla tutulan bir kapıcıya benzettiği

*Kullaruñdan sayılır mâh-ı felek ammâ güneş  
Bir der oğlanıdurur kim tutu lupdur ay ile*

beytinde aynı zamanda onun ay ile tutulduğuna da işaret etmektedir.



şeklini alır. Ahmed Paşa gerek ay üzerindeki hârelerin (kelef) közlenmiş ateşi andırmasından ve gerekse bedir halindeki ayın şekil itibarıyla micmere benzemesinden hareketle ayı şahıslastırarak (teşhis) onu otuz günde bir defa padişahın meclisinde buhurdanlık taşıyor olarak tasavvur etmektedir. Daha doğru bir ifadeyle –yukarıda da geçen ayın ışığını güneşten alması düşüncesinden hareketle– ona bu işi yaptıran güneştir.

Görüldüğü üzere bu beyitte şair konuyu bir vesileyle sultana getirerek medih için bir giriş zemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu beyit kasidenin “gürizgâh”ıdır. Doğu dünyasında güzel kokunun insan hayatında ayrı bir yeri olagelmıştır. Bugün daha çok mevlid merasimleri, bazı tarikat ayinleri v.b. dini toplantılarda süregelen buhurdan yakma âdeti eski cemiyetimizde hemen her vesileyle icra edilirdi. Özellikle sarayda sultan huzurundaki toplantılarda micmer taşımak gibi basit görünen vazifeler dahi hayli önemli bir mevki işgal ediyordu.<sup>10</sup>

10 Jean Baptiste Tavernier 1678’de Amsterdam’da yayımlanan *Nouvelle Relation de L’Interieur du Serrail du Grand Seigneur* adlı eserinde padişah yemek haricinde su istediğinde icra edilen merasimi şöylece özetler: “Padişah susayıp su istediğinde Hasoda görevlisi anında iki kiler görevlisine işaret verir. Onlardan birisi de Kilercibaşına doğru ilerleyip su diye bağırır. [...] Padişahın istettiği su altın veya porselen bir fincanda getirilir. Bu fincanın içi ve dışı değerli taşlarla süslüdür. Hemen hemen iki ayak çapında, büyük bir altın tabağın içine konur ki bu saraydaki en değerli parçalardan birini oluşturur. Akhadımağası olan kilercibaşını yanında yürüyen kiler görevlilerinin ikisi kollarının altından tutarlar. Çünkü kilercibaşının fincanı başından daha yüksekte taşıması gerektiğinden yolunu ancak fincanın altından görebilir. Böylece onları izleyen kiler görevlileriyle hep birlikte büyük bir tören içinde padişaha su götürülür. Kilercibaşının kollarından tutan iki görevlinin dışındakiler Hasodadan içeriye geçemezler ve kapıda onun dönüşünü beklerler. Hasoda görevlileri kilercibaşıyla padişahın huzuruna kadar ilerlerler, ancak

17. *Zıll-i Hak Sultân Muhammed Han ki olmuşdur anuñ  
İşigi toprağınıñ her zerresi enver güneş*

*Allah’ın gölgesi Sultan Mehmed’in eşiği toprağının her  
zerresi parlak bir güneş olmuştur.*

“Zıllullahi fi’l-ard”, “zıllullahi fi’l-âlem” (Allah’ın yer yüzündeki, âlemdeki gölgesi) şeklinde önceleri Abbasi halifeleri için kullanılan bu unvanın halifelüğün Türklere geçmesinden önce Osmanlı sultanları için de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Eski fizik bilgisine göre maddenin bölünebilen en küçük parçası anlamına gelen zerre, edebiyatta hemen daima güneş ile birlikte geçer. Hava berrak olduğu hallerde dahi görünemeyen, ancak loş mekanlara pencere v.b. bir aralıktan sızan ışığın hüzmeleri sayesinde puslu çizgiler şeklinde farkedilebilen bu milyarlarca zerre, görünmelerini ancak güneş ışığına borçlu olduklarından “güneş” ve “zerre” bir arada zikredilirler. Ayrıca güneş dünyaya o derece uzak olmasına karşılık bütün etkisiyle hissedilmesi sebebiyle büyüklüğü, zerre ise berrak havada dahi gözle görülememesinden dolayı küçüklüğü temsil eder ve bir arada kullanılarak tam bir tezat manzarası oluştururlar. “Eşik” ise bir mimari mekanda her girişte üzerinden geçildiği, bazen

padişahın odasının kapısına vardıklarında buradaki en eski iki görevli, kiler görevlilerinin yerini alır ve kilercibaşını kollarının altından tutarak padişahın huzuruna kadar götürürler...” (*Topkapı Sarayında Yaşam*, terc. Perran Üstündağ, İstanbul 1984, s. 120-121) Bu anlatılanlar doğru olsun veya olmasın en azından bize dışarıdaki insanın o devirde sultanı ne şekilde hayal ettiğini gösterir. Padişahın içeceği bir bardak su için dahi böylesine bir protokol gözetilen saray teşrifatında buhurdanlık taşımanın da hayli şerefli bir mevki işgal ettiğini tahmin etmek zor olmasa gerektir. Bu bakımdan Paşa’nın ayda bir kere olsun şah meclisinde buhurdanlık taşımaktan bahsederken değersiz bir mevkiyi kastettiği söylenemez.

çıgnendiği için değersizlik sembolüdür. Bir mekan süpürüldüğünde süprüntülerin eşikten dışarı atıldığını da burada hatırlamakta fayda vardır. İşte şair, Fâtih Sultan Mehmed'in sarayı kapısının eşisindeki toprağın her zerresini parlak birer güneşe benzeterek böylesine aşırı bir mübâlağa yapmakta, bu suretle padişahın değerini vurgulamayı hedeflemektedir.

Bununla birlikte bu beyit eski şairlerimizin en belirgin hususiyetlerinden olan objektif gözlemcilik vasıflarına iyi bir misal teşkil etmektedir. Bilindiği üzere ay ve yıldızlar ışıklarını güneşten alırlar, daha gerçek bir ifadeyle güneşin kendilerine çarpan ışınlarını bize yansıtarak sanki kendiliğinden ışıklı birer gök cismi gibi görünürler. Bunun gibi loş bir mekana giren güneş ışığındaki zerrelere yakından dikkat edilecek olursa bunlar havada hareket ederken zaman zaman bir yıldızdan da öte sanki kendinden ışıklıymışçasına birer küçük güneş gibi pırıl pırıl parlarlar. İşte şairin ilk bakışta bir mübâlağa örneği sergileyen yukarıdaki ifadesinde yer alan gerçek payı da bu ince detaydır. Böylece şair Fâtih için "Eşiğinin toprağının her zerresi parlak bir güneştir" derken aslında her hangi bir fakirin, hanesini süpürürken de gerçekleştirebilecek bir tabiat hadisesini anlatmakta, ancak okuyucuda ilk bakışta büyük bir mübâlağa hissi uyandırmayı da başarmaktadır.

Şunu da hemen ilave etmelidir ki beyitteki "zerre" ve "güneş" kelimeleri kadar "zıll" (gölge) ve "güneş" kelimeleri arasında da bir tezat söz konusudur. Zerrelerin ancak güneş ışığında görülebilmesi ve âdeta güneş gibi parlaması hadisesinin, Allah'ın gölgesi olduğu iddia edilen bir şahsın sarayında gerçekleştiğinin ifadesi de hayli manidardır.

18. *Nite kim her zerrenüñ zımnında muzmerdür şecer  
Zerre-i hâk-i derinde şöyledür muzmer güneş*

*Nasıl her tohumun içinde bir ağaç gizliyse, onun toprağının her zerresinde de aynı şekilde bir güneş gizlidir.*

Ahmed Paşa yukarıdaki beytinde öne sürdüğü görüşü bu beytiyle âdeta pekiştirmek istemekte ve iddiasına gerçekten inanmış görünerek ispat için bir örnek vermektedir. Tohum ufacık bir yapıda olduğu halde ekildiğinde büyük bir ağaç haline geliyorsa bu tohumun içinde bir ağaç gizli demektir. Yani büyük bir ağaç küçük bir tohum içine sığabilir. Öyleyse bunun gibi onun kapısı toprağındaki her zerrede de güneş bu şekilde gizlenebilir. Bu haliyle şair âdeta bir sahne sanatçısıdır. Gerçekleşmesi mümkün olmayan gülünç bir iddiayı aslında kendisi de inanmadığı halde inanmış görünerek dinleyici yahut okuyucusunun önüne sürer. Bu esprisiyle muhataplarının dudaklarında bir tebessüm uyandırır, ancak kendisi hiç gülmeyerek ve iddiasına sağlam bir imanla bağlanmış görünerek karşısındakileri ikna için mantıklı bir delil gösterir. Kasidesini okuyan sultan yahut bir başkası "Yahu bu nasıl olur?" diyecek olsa sanki cevabı önceden hazırdır: "Onu ancak ben görebilirim!" Bu aynı zamanda "Bu yüzden senin lutuf ve ihsanlarına ben gerçekten lâyıgım, bana bol bol caize ver" demek için bir zemin oluşturma hazırlığı olarak da düşünülebilir.

Adından da anlaşıldığı üzere "kaside" bir şey kast ederek yazılmış şiir demektir. Bu bakımdan şair önce sanatındaki ustalıklarını burada olduğu gibi bir nesneyi tasvir ederek gösterir, ardından asıl maksada gelebilmek için tam bir ustalıkla muhatabını övme faslına girer. Özellikle bu kısımlarda eskilerin espri anlayış ve kabiliyetlerini sergileyen birbirinden güzel örneklerle rastlanır. Aslında muhatabın da inanmadığı fakat bu beyitte olduğu gibi bir takım mantık oyunlarına dayandırılarak öne sürülen bu iddialardan asıl maksat onun yüzünde bir gülümseme oluşturabilmek ve şairin hayâl kurmadaki kabiliyet ve zekâsını ispattır.

19. *Pâdişâh-i heft iklîm-i sa'âdetdür ki anuñ  
Hâk-i pâyi cevherin idindi tâc-ı zer güneş*

*O yedi mutluluk ülkesinin padişahıdır; bu yüzden güneş onun  
ayağı toprağının cevherini baş tacı edindi.*

Eski coğrafyacılar dünyayı dörde ayırıp bunun dörtte birinde insanların yaşadığını kabul ederek buna "rub"-ı mes-kûn". demişlerdi. Rub'-ı meskûnun da yedi ülkeden oluştuğunu kabul ederek bunları 1. Hind iklimi 2. Çin iklimi 3. Türk iklimi 4. Horasan iklimi 5. Maverâünnahr iklimi 6. Rum iklimi 7. Bulgar iklimi şeklinde adlandırmışlardı. Yine eski astroloji bilgi ve inançlarına göre bu yedi iklimden her biri seyyarelerden birinin hakimiyeti altında idi. Buna göre Zühâl 1., Müşterî 2., Merih 3., Güneş 4., Zühre 5., Utarid 6., Ay ise 7. ülkenin hakimi idiler. Eski dünya siyasetinde bir ülke diğer bir ülkenin hakimiyetine girdiğinde o ülkeye boyunduruğu altındaki devlete her yıl vergi göndermek şartıyla yine kendi soylularından biri kral tayin edilerek taç gönderilirdi. Şair sultanını yüceltme ve övme amacıyla olmalı "yedi iklimin padişahı" olarak vasıflandırmıştır. Bu iddiaya göre Fatih, güneşin hükmü ve hakimiyeti altındaki 4. iklimin de sultanı olacağından tabii olarak âdet gereği güneş onun gönderdiği tacı takınacaktır.

20. *Bir şehenşâh-ı kader-kadr ü kazâ-râdur ki olur  
Bâmına Hindû Zühâl dergâhına çâker güneş*

*O kader kudretli ve hükmü kaza gibi geçerli olan öyle bir  
şahlar şahıdır ki, Zühâl onun [sarayı] damına bir Hintli  
[bekçi], güneş ise kapısına bir hizmetçidir.*

Kader Allah'ın yarattığı her şey hakkında önceden yazdığı ve kaçınılmaz şekilde gerçekleşen ve gerçekleşecek olan yazıdır. Kazâ ise bu yazının meydana gelmesi, gerçekleşmesidir.

"Kader-kadr" ifadesiyle aynı zamanda bir "iştikak" (Aynı kökten gelen kelimeleri bir arada kullanma sanatı) yapan şair, padişahın kudret ve itibarının kader kadar geçerli ve değişmez olduğunu; "kazâ-râ" terkihiyle de yine onun her konudaki fikir ve görüşlerinin kazâ gibi gerçekleşmeye mahkûm bulunduğunu vurgulamak istemiş olsa gerektir. Zühâl yıldızı eski astronomi bilgisine göre dünyaya en uzak olduğu zannedilen, bir başka deyişle bütün gezegenlerin üzerinde ve âdetâ felek eyvanının damında duran bir gezegendi. Gerek renginin siyahlığı ve gerekse Hint diyarının hakimi olmasından dolayı bu yıldız edebiyatta "Hindû" olarak zikredilmiştir. Feleğin en üst tabakalarında bulunmasından dolayı, edebî metinlerde ve özellikle mesnevilerde kale yahut benzeri mekânlarda yüksekte durup gözcülük yapan şahıslar daima Hintlidirler.<sup>11</sup> Ahmed Paşa bu yüzden Zühâl'i Fâtih'in sarayının damında duran bir Hintli gözcüye benzetmiştir. Güneş ise kapısında bekleyen yahut sarayında hizmet eden bir köledir.

Astroloji v.b. bilimlerle uğraşanlara göre yer yüzündeki kaza ve kader, seyyare ve yıldızların hareketlerine göre oluşmaktadır. Babil, Mısır, Yunan ve Roma'dan tevarüs eden bu inanişâ göre insanlar her seyyareye bir ulûhiyet izafe ederek aşk, savaş v.b. insanlık ve dünya hallerini bunların yönettiğine inanırlardı. İşte bu beyitte şair kaderi oluşturan yedi

11 Meselâ Cem Sultan'ın *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisinde Hurşîd, Cemşîd'in gizlice kaleye gelmesi için kaleyi ve bekçileri tarif ederken böyle bir Hintli nöbetçiden bahseder:

*Bu kasr üstinde bir Hindû çü Keyvân  
Yatur her gice oldur bize derbân  
Yatur ser-mest bilmez kendüzini  
Ne gicesin bilür ne gündüzini*

(*Cemşîd ü Hurşîd*, b. 3250-51)

seyyareden ikisi olan Zühâl ve güneşi Fâtih'in sarayındaki iki hizmetçi şeklinde tasvir etmek suretiyle padişahın bunları hükmüne râm ettiğini göstermekte ve ilk mısradaki "kader-kadr" terkiibini âdeta ispat etmektedir.

21. *Nûr-ı çeşm-i 'âlem ü çeşm-ü-çerağ-ı kâinât*  
*Sensin ey şeh kim yüzüñ nûrından umar fer güneş*

*Ey padişah! Sen âlemin gözünün nuru, kâinatın gözü ve ışığı; güneş senin yüzünün nûrundan ışık umar.*

Türkçede bugün de çok sevilen kimseler için kullanılan "gözümün nuru" deyiimi, muhatabı olan şahsı insan vücudunun en değerli uzvu olan göze izafe etmesi bakımından oldukça manidardır. Ahmed Paşa bu ifadesiyle Fatih için "dünyanın sevgilisi" demektedir. Mısraın ikinci kısmında ise sultan için "kâinatın gören gözü ve gösteren ışığı" şeklinde yorumlanabilecek bir ifade kullanmıştır. Yahut da bu söz "vücutta göz nasıl kıymetli ise sen de kâinatta öylesin, kâinat senin varlığıyla aydınlanır" şeklinde de yorumlanabilir. İkinci mısradaki ise padişahın yüzünün nurluluğunu belirtmek için mübâlağalı bir uslûpla güneşin onun yüzünden ışık ümid ettiği iddia edilmiş.

Bu gibi ifadelerin çoğunda şairler aynı zamanda kapalı bir uslûpla medresede edindikleri bilgileri sergilemektedirler. Öyle anlaşıyor ki şair burada Eflâtuncularla Aristocular arasında süregelen ve Osmanlı'daki skolastik medrese eğitiminde de okutulup tartışıldığına muhakkak nazarıyla bakılabilecek bir konuya işaret etmektedir. Eflâtun'a göre görme, gözden çıkan bir şeyin -ki bu nesne kuvvetli bir ihtimalle ışık yani "nûr-ı çeşm"dir- bakılan nesneye ulaşması, değmesiyle gerçekleşir. Aristocularda göre ise görme gözün dışarıdan etkilenmesi ile olur. Ayrıca gözden çıkan bir ışığa ihtiyaç yoktur. Gözden bir ışık çıksaydı

karanlıkta da görmek iktiza ederdi. Dolayısıyla görme hadisesi için göz (çeşm) ve ışık (çerağ) yeterlidir.<sup>12</sup> İkinci mısradaki ise şair âdeta dolaylı olarak bir astronomi hadisesini iddiasına mantıklı bir delil olarak göstermektedir. Yani ay nasıl ışığını güneşten alıyorsa güneş de ışığını sultanın nurlu yüzünden almak istemektedir.

22. *Sensin ol kim âsumân iklîmine sultân iken*  
*Gerd-i haylûnden urınur 'anberîn efser güneş*

*Sen öyle birisin ki, güneş gök yüzü ülkesine sultan olduğu halde senin süvarilerinin kaldırdığı tozdan anber rengi taç takınır.*

"İlm-i nücum"la uğraşanlar yedi seyyarenin her birine bir şahsiyet izafe ederek bunlardan güneşi "Sultân-ı A'zam" adıyla gök yüzü hükümdarı, kameri onun veziri, Utârid'i kâtibi, Merih'i seraskeri, Müşterî'yi kadısı, Zühâl'i hazinedarı, Zühre'yi de çalgıcısı olarak kabul etmişlerdi. Beyitte geçen, "güneşin âsuman ikliminin sultanı olması" ifadesi bu hususa izafeten söylenmiştir. Yerden bir toz bulutu yükseldiğinde güneşin parlaklığı giderek sadece yuvarlağı ve onun çevresini saran toz bulutunun oluşturduğu koyu renkli halkası görünür. İşte şair padişahın ordusundaki süvarilerin atlarından kalkan toz bulutunun oluşturduğu bu manzarayı güneşin başına anberîn yani anber gibi koyu renkli bir taç takınması şeklinde yorumlamaktadır. Âsumân ikliminin sultanı olan güneşin, padişahın ordusundaki atların ayaklarından çıkan tozu başına taç etmesi ifadesiyle şair atın ayağı ile gök yüzü hükümdarının başı arasında bir tezat imajı oluşturarak güneşi tezyif etmektedir.

12 Bu tartışmalar hk. bk. Mahmut Kaya, "Eflâtun ile Aristoteles'in Görüşlerinin Uzlaştırılması", *Felsefe Arkivi*, İstanbul 1984, nr. 24, s. 234-235.

23. *Sensin ol kim hil'at-i fermân-ı hükmüñ geymeden  
Olmadı zer tîg ile sultân-ı bahr u ber güneş*

*Sen öyle birisin ki, güneş senin hükmünün buyruğu hil'atını  
giymeden [yalnızca] altın kılıcıyla kara ve denizlerin sultanı  
olmadı.*

Beyitte, söz konusu edilen hükmü ihtiva eden ferman bir elbiseye benzetilmiştir. Bu benzetmenin Türkçede bugün de “hüküm giymek” v.b. örneklerde kullanılan “giymek” fiilinden kaynaklanmış olması muhtemeldir. Şair böyle bir fiili kullanarak “iyhâm” (kelimenin uzak manasını kastetme) yoluyla eskiden bir hakim devletin sultanının, boyunduruğu altındaki ülkeye kral yahut han tayini için oraya –tacın yanı sıra– hil'at göndermesi âdetine de işaret etmiştir. Şair güneşin altın renkli hüzmelerini altın kılıca benzeterek, “böyle bir alâmeti olduğu halde güneş senin hükmünün hil'atını giymediği için kara ve denizlerin sultanı olmadı” derken aslında bir gerçeği dile getirmektedir. Çünkü hüküm hil'atını giymediği için kara ve denizlerin sultanı olmadığı söylenen güneş, yukarıda da bahsi geçtiği üzere gerçekte zaten kara ve denizlerin hükümdarı değil feleklerin hüküm-darıdır. Üstelik “sultânü'l-berreyn ve'l-bahreyn” ibaresinin Osmanlı sultanları tarafından kullanılan bir ünvan olduğunu burada hatırlamakta fayda vardır.

24. *Sensin ol kim şeh-nişîn-i bezm-gâhuñda müdâm  
Yâ Süleymân tahtıdur yâ câm-ı İskender güneş*

*Sen öyle birisin ki, meclisinin şahnişininde güneş ya Süley-  
man tahtıdır yahut da İskender'in kadehidir.*

Şehnişin yahut şahnişîn, bir mimari mekânın hoş manzaralı bir cephesinde dışa doğru çıkıntılı kısmı olup üç cepheden de görüş imkanı sağlar. Mekânın en şerefli köşesidir ve her üç

tarafı da rahatça oturulmak üzere tefriş edilmiştir. Güneşin böyle bir yerden daha rahat görüneceği aşikârdır. Şair bu beyitte mekânın içinden dışarıya doğru bir perspektif tesbit ederek padişahın meclisi şehnişininden görünen güneşi ele almakta, onu havada seyr eden<sup>13</sup> Süleyman tahtı yahut da hadiseleri haber veren “Câm-ı İskender” olarak görmektedir.

Dikkat edilecek olursa gerek Süleyman Peygamber ve gerekse İskender, her ikisi de dünyaya hakim olmuş büyük hükümdarlardır. Ahmed Paşa Fâtih'in meclisinden görünen güneşi bu iki büyük hükümdarın sahip oldukları ünlü iki nesneye benzeterek her ikisinin vasıflarını da âdeta padişahında toplamak istemiştir.

25. *Sâkî-i bezmüñ ele câm aldugınca dir hıred  
Yâ güneş sâgardadur yâ gezdürür sâgar güneş*

*Senin işret meclisinin sâkîsi eline her kadeh aldığı'nda [bunu  
gören] akıl, “Ya güneş kadehtedir, yahut da güneş kadeh  
gezdirmektedir” der.*

Güneş özellikle doğuş ve batışı sırasındaki rengi itibarıyla şarabı andırdığından, güneşin kadehte olduğu ifadesiyle padişahın sakisinin kadehindeki şarap güneşe; ardından güneş ve sâgar kelimeleri ile oluşturulan “aks” sanatıyla bu defa da sâkî yine istiare yoluyla güneşe benzetilmişlerdir. Özellikle ikinci mısradaki cümle yapısı ile âhenk ve ses oyunları hayli dikkat çekicidir. Sâkînin güneşe benzetilmesi yüzünün parlaklığı sebebiyledir.

13 Ziyâ Paşa şu beytinde Süleyman Peygamber'in havada seyreden tahtına işaret etmiştir:

*Seyr etdi hevâ üzre denir taht-ı Süleymân  
Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde*

26. *Ey ki bâb-ı rif'atünde halka-i sîmîn hilâl  
V'ey ki devr-i kubbe-i 'izzünde zer çenber güneş*

*Ey yüceliğinin kapısında hilâl gümüşten bir halka ve izzetinin kubbesinin çevresinde güneş altın bir çember olan [padişah]!*

Bugün bazı eski yapılarda örneklerine rastlanan kapı halkaları hem kapı tıklama hem de açıp kapama işine yarayan, hilâl şeklinde metal parçalardı. Şair önce padişahın yüceliğini bir kapıya benzeterek, hilâli bu kapının gümüş halkası olarak görmektedir. Ardından da onun kudret ve şerefini bir kubbe-ye benzeterek, güneşi bu kubbenin altın çemberi şeklinde yorumlamaktadır. Beyitteki “bâb” kelimesi aynı zamanda “dergâh” ve “makam” karşılığında da anlaşılabilir.

Eski camilerde kandilleri asmak için kubbeden sarkan zincirlerle bağlanan demir çemberlere “çember-i kandîl”<sup>14</sup> denirdi. Bu çemberler kubbenin göbeğine asılı büyükçe bir avizenin etrafında ve caminin genişliği nisbetinde gittikçe büyüyerek açılır, bunlara da içinde yağ bulunan cam fanuslar eşit aralıklarla ve ince üçlü zincirlerle asılırdı. Ancak ikinci mısra da “devr-i kubbe-i izzünde” (senin izzetinin kubbesinin çevresinde) dendiğine göre buradaki “çember” kelimesiyle kubbeyi çevreleyen başka bir mimari unsurun kastedilmiş olması da muhtemel görünmektedir. Kubbeyi devr eden diğer bir tezyinî unsur olarak daha çok altın suyuyla kubbe göbeklerine yazılan yazılar akla gelmektedir. Gerçekten de bu yazılar aşağıdan bakıldığında kalın altın bir çember manzarası arzeder ve pırıl pırıl parlarlar.

14 Zâî

*Tôp âyînelerdür çenber-i kanâdîl içinde yâ  
Zencîr-i sanâyi'le asupdur yed-i imkân*

beytinde üzerine top aynalar asılan böyle bir kandil çemberinden bahseder.

27. *Kadriñ ordusunda gök bir sâye-bândur kim aña  
Ser-'imâd-ı sîmdür mâh u tınâb-ı zer güneş*

*Senin şeref ve itibarının ordugâhında gök yüzü, direğinin gümüş başlığı ay ve sırmalı gergi ipleri de güneş olan bir çadırıdır.*

Burada şair bir önceki beyitte hitap cümlesi ile başlattığı ifadesini devam ettirmektedir. Bu defa padişahın şeref ve itibarı bir ordugâha benzetilerek gök yüzü de bu ordunun çadırı olarak yorumlanmaktadır. Klâsik edebiyatta ne zaman sefer ve ordu imajı kullanılsa hemen daima yanında bir çadır motifi vardır. Yani padişahın kıymet ve itibarı o kadar fazladır ki bunu eğer bir ordu gibi düşünecek olursak bu ordunun çadırı ancak gök yüzü olabilir. Eskiden çadırlar ve özellikle otağ gibi büyük çadırlar direkler üzerinde durur, etek kısımları da iplerle yerdeki kazıklara gerilirdi. Parlak havada güneşe bakıldığında görülen ve Arapçada “huyûtü’ş-şems” (güneş iplikleri) de denen çizgi çizgi hüzmeleri şair hayâl ettiği bu gök çadırının altınla gergi ipleri olarak düşünüyor.

Beyitteki ifadede o devirde, bu direklerin çadırın üzerinden çıkan uç kısmına gümüşten alemler takıldığı ve çadır gergi iplerinin de sırmalarla tezyin edildiği anlaşılmaktadır.

28. *Ey ki mihriñden zemîn ü âsumân germ olmaga  
Şeb sipend olmuşdur encüm fülful ü âzer güneş*

*Ey yer ve gökler sevginle kızışsın diye gecenin üzerlik tohumu, yıldızların karabiber ve güneşin de ateş olduğu [pâdişah]!*

Bu beyitte eskilerin hayli rağbet ettikleri tılsım ve büyü mazmunu vardır. İfadede öyle anlaşıyor ki bu iş için çörek otu

ve karabiber gibi tohum taneleri muhtemelen bir takım dua ve niyetler eşliğinde ateşe atılarak söz konusu olan şahıs etki altına alınmaya çalışılıyordu. Bu beyitte de yer ve gök yüzü padişahın sevgisiyle yanıp tutuşsun diye gece çörekotu, yıldızlar karabiber ve doğuşuyla bunları yok eden güneş de bu tohumların atılıp yakıldığı ateşe benzetilmiştir.

29. 'Ahd-i 'adlünde yumarlar cümle ılduzlar gözin  
Girdügince çeşme-i kâfûra bî-mîzer güneş

Senin adaletli devrinde güneş, peştemâlsiz olarak kâfur gibi  
suya girdiğinde bütün yıldızlar gözlerini yumarlar

Fahrî'nin Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde güneşin doğuşunu  
tasvir ederken ayna ışığına göz yumma refleksini işleyen

Çü gün güneş gözgüsini açdı  
Gice yüz bin gözin yumdı vü kaçtı

beytinde olduğu gibi eski edebiyatta yıldızlar göze benzetil-  
mişlerdir. Bu gözler güneşin doğmasıyla yumurlar. Aynı  
motifi bir başka sebebe bağlayarak işleyen Ahmed Paşa,  
doğan güneşi "istiare-i mekniyye" yoluyla yıkanmak üzere  
peştemalsizce suya giren bir kadına; yıldızları da Fatih'in  
adaletli saltanatı devrinde -cezalandırılma korkusuyla- hara-  
ma bakmaktan çekinerek onu görmemek için gözlerini yuman  
namahremlere benzetmiştir.

Bu beyitte gerek destanlar devri Türk edebiyatında gerekse  
Höca Mes'ud'un Sûheyl ü Nevbahâr, Şeyhoğlu'nun Hurşîd  
ü Ferahşâd, Fahrî ve Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i v.b. bir çok  
mesnevilerde işlenen suda yıkanan güzel motifine de bir  
işaret vardır. Bu eserlerdeki kahramanlar sevgililerini suda  
yıkanırken gördüklerinde bütün isteklerine rağmen gizlice  
gözlemeyi kendilerine yakıştırmayarak başlarını çevirirler.

Nitekim meselâ Şeyhî'nin eserinde Hüsrev, Şîrîn'i suda  
yıkanırken görüp güzelliği karşısında şaşkınlıklar geçirdiği  
halde mert bir kişiliğe sahip olduğundan onu bu vaziyette  
gizlice seyretmeyi edebe uygun bulmaz ve yüzünü çevirir.

30. *Virmese lutfuñ eli rahm-i felekde perveriş*  
*Mâder-i eyyâmdan togmazdı tâ mahşer güneş*

Senin lutfunun eli feleğin rahminde büyütmeseydi, güneş ta  
kıyamete kadar günler anasından doğmazdı.

Ahmed Paşa bu beytinde devrin fen bilimlerindeki müktese-  
batı ile kelimeleri kullanmadaki maharetini birleştirerek ger-  
çekten mükemmel bir ifade oluşturmuştur. Bilindiği üzere  
zaman yahut günlerin hadiselerle gebe olduğu yolundaki  
mecazî ifadeler bugün de Türkçemizde kullanılmaktadır.  
Güneşi günlerin felek rahminden doğurduğu bir çocuğa  
benzetene şairin bu hayâlde, kırmızı renkli ufuk ile doğum  
sırasında gelen kan arasında bir irtibat kurduğu muhakkaktır.

Beytin asıl dikkat çeken ciheti ise eskilerin seyyarelere izafe  
ettikleri bir takım güç ve özelliklerle ilgili oluşudur. Buna  
göre insanın gebelik süresi olan dokuz ay on gün boyunca,  
ilk ay Zühâl'den başlamak üzere 2. ay Müşterî, 3. ay Merih,  
4. ay Güneş, 5. ay Zühre, 6. ay Utarid, 7. ay Kamer, 8. ay  
tekrar Zühâl 9. ay ise tekrar Müşterî ve Merih ana karnındaki  
çocuk üzerinde etkili olarak onun oluşmasını sağlarlarmış.  
Rahimdeki nutfeye güneşin hakim olduğu 4. ayda ruh  
verildiğinden cenine "perveriş" veren (besleyip yetiştiren)  
gezegenin güneş olduğu anlaşılmaktadır. İşte bu bilgiler  
ışığında şair güneşin bu özelliğini kullanarak ve hükümdarın  
âleme nizam verici vasfını da göz önünde bulundurarak  
mübâlağa yoluyla: "Güneş ana rahmindeki çocuğu besleyip  
yetiştirir ama güneşi de besleyen sensin." demek istemek-  
tedir.



31. *Nâgehân irse sipihre nâr-ı kahruñ zerresi*  
*Âsumân dūd-ı siyâh olurdu hâkister güneş*

*Senin kahrının ateşinin zerresi ansızın göğe erişse; gök yüzü siyah duman, güneş ise kül olurdu.*

Şair bu beytinde padişahın gazap halindeki mahv ve helâk ediciliğini son derece yakıcı bir ateşe benzeterek, onun bir zerresinin yani kıvılcımının feleğe ermesi halinde güneşi kül haline getirip bütün gök yüzünü de siyah duman içinde bırakacak şiddette olduğunu ifade etmektedir. Eski dinî kitaplarda cehennem ateşinin, eğer bir zerresi yer yüzüne inse yerleri ve gökleri yakacak şiddette diye tarif ve tasvir edilmesine nazaran; padişahın kahr ateşinin “istiare-i mekniyye” yoluyla cehennem ateşine benzetildiği söylenebilir. Bilindiği üzere kor halindeki ateş yandıktan sonra kül olur. Güneşin yanma sonucu kül olacağının ifade edilmesine nazaran da güneş bu beyitte yine aynı benzetme yoluyla kor ateşe benzetilmiştir.

32. *Şöyle korkutmuş yüregün hançerüñ tîz-âbı kim*  
*Kanda bir su görse berg-i bîd-veş dîtrer güneş*

*Senin hançerinin kezzabı güneşin yüreğini öylesine korkutmuş ki nerede bir su görse söğüt yaprağı gibi titrer.*

Söğüt yaprağı yapısı itibarıyla durgun havalarda dahi devamlı tit er halde bulunduğundan edebiyatta titreme veya korkunun sembolü olmuştur. Şair suya akseden görüntülerin titremesi hadisesinden hareketle, güneşin sudaki aksinin titremesini onun su görerek hançerin “tîz-âb”ını hatırlaması ve bundan dolayı korkuya kapılması şeklinde yorumlamaktadır. Bu arada söğüt yaprağının şekil itibarıyla hançere benzemesi sebebiyle her ikisinin edebiyatta sık sık bir arada zikredildiklerini de hatırlamakta fayda vardır.

Tîz kelimesi lugatlarda biri “çabuk” ve diğeri “keskin” olmak üzere iki anlam taşımaktadır. “Âb-ı tîg” (kılıcın suyu) ise kılıca su vermeyle ve dolayısıyla onun çeliğinin gücü ve keskinliği ile ilgili bir deyim olup edebiyatta sık sık kullanılır. Ancak bu beyitte “kılıca verilen suyun çelikte oluşturduğu keskinlik” gibi bir anlamın yanı sıra “kezzap” anlamına da gelen “tîz-âb” kelimesinin kullanılması beytin yorumunu hayli güçleştirmektedir. İlk bakışta şimdi müzelerde örneklerini gördüğümüz zehirli hançerlere o devirde zehir için kezzap konulması ve şairin bundan dolayı böyle bir ifade kullanmış olması ihtimâli akla gelmektedir. Ancak aynı ifadeden eskiden çeliğe kezzap ile de su verildiği şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Nitekim beyit üzerindeki bu tereddütleri gidermek üzere Osmanlılarda kullanılan çeliğe su verme tekniklerini bugün de kullanan çelik ustalarımızdan Sayın Bilâl Gündoğdu’ya danıştığım da, kızdırılmış demirin yanmış yağ ile kezzap karışımına daldırılmasıyla asla kırılmayacak sertlikte çelikler elde edildiğini, bugün de çelik makaslarının bu şekilde üretildiğini öğrendim. Kendisine verdiği bu bilgiden dolayı teşekkür ederim.

33. *Mihrüñüñ bâzârına bir vech ile germ oldu kim*  
*Kapudan yüz kez kovarsañ bacadan düşer güneş*

*Güneş senin sevgini kazanmak için öylesine kıızıttı ki kapıdan yüz kere kovsan bacadan düşer.*

Mihr kelimesi “muhabbet” karşılığının yanı sıra “güneş” anlamını da taşımaktadır. Şair bu iki anlamı sebebiyle “mihr” kelimesi üzerinde bir oyun kurarak “güneş kendisi ‘mihr’ olduğu halde senin ‘mihr’inin (muhabbetinin) pazarlığında öylesine hararetlenmiştir ki..” şeklinde bir ifade oluşturmuştur. Ayrıca güneş devamlı yer değiştirmesi ve bir yerde karar etmemesi sebebiyle edebiyatta “hercâyî”lik sembolüdür. Sabah bir yönde iken öğlen tepede akşam ise tam aksi bir



yönde bulunur. Şair onun bu özelliğini kullanarak güneş hakkında Türkçedeki “kapıdan kovsan bacadan girer” deyimini kullanmaktadır.<sup>15</sup>

34. *Geh ser-i nîzeñle bozulur sevâd-ı rûy-i mâh  
Geh gubâr-ı sümm-i esbüñden olur agber güneş*

*Bazen ay yüzündeki karalık senin mızrağının ucu [parlaklı-ğı] ile bozulur; bazen de güneş, atının toynağının tozlarıyla toz duman içinde kalır.*

Bu beyitte gök yüzündeki ay ve güneş; biri üzerindeki koyu lekeleri, diğeri ise göz kamaştırıcı ışığı ile ele alınmışlardır. Padişahın cengaverliğinin derecesini ifade için şair, birinin karasını aydınlattığı, diğerinin ise aydınlığını kararttığı şeklinde bir tezat tablosu oluşturmaya çalışmıştır. Yani Fâtih’in mızrağının ucunun parlaklığı ayın siyah lekelerini (kelef) gidermekte, atının ayağından çıkan tozlar ise güneşin yüzünü karartmaktadır.

35. *Gûyiyâ na‘l-i semendüñdür hilâl-i ‘îd-i feth  
Mîhi ahterdür zafer burcında ne ahter güneş*

*Senin atının nalı sanki fetih bayramının hilâli; o nalın çivisi ise zafer burcundaki yıldızdır... [Hayır!] yıldız değil, güneştir*

15 Nitekim eski şiirde meselâ Necâtî Beğ’in

*Çarhuñ güneş egerçi ki görki güvencidür  
Kûyuñda kapu kapu gezer bir dilencidür*

beytinde olduğu gibi güneş kapıda gezen dilenci v.b. bir şahıs olarak teşhis edilmiştir.

Ramazan bayramı için hilâl gözlendiğinden eski edebiyatta hilâl bir bakıma bayramın da sembolü olmuştur. Ahmed Paşa sevinçli fetih gününü bayrama, –atıyla fetihlerde bulunmasından kinaye olarak– padişahın atının nalını da şekil itibarıyla bu bayramın hilâline benzetmektedir. İkinci mısra da ise, önce bu nalın çivisini zafer burcundaki bir yıldıza benzetir; ancak ardından “rücû”<sup>16</sup> ederek bu çivinin güneş olduğunu ileri sürer. Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, *Ahmed Paşa Dîvânı* neşrinde ikinci mısraın ilk ibaresini “mîh-i ahter” (yıldız çivisi) şeklinde tesbit etmiş. Bu durumda “güneş yıldız değil, zafer burcundaki yıldız çivisidir” şeklinde bir anlam çıkmaktadır ki buna karşılık “Ü1” (Üniversite Ktp.) ve “M.d” (Millet Ktp. Ali Emiri) yazmalarındaki nüsha farkı olarak verilen yukarıdaki “mîhi ahterdür” şeklini tercih etmek daha uygun görünmektedir.

Hemen şunu da ilave etmelidir ki ahter kelimesinin diğer bir anlamı da “sancak” olup bu da Hayâlî Beğ’in “Seher vaktinde yine doğu hükümdarının sancağı felek kalesinin burcuna dikildi” anlamındaki

*Burc-i kal‘a-i gerdûna yine vakt-i seher  
Dikildi sancak-ı zerrîn-i hüsrev-i hâver*

beytinde olduğu gibi çoğu zaman “burç” ile birlikte zikredilmiştir. Bunu da göz önünde bulundurarak beyit hakkında yeni bir takım yorumlara girmek de mümkündür.

16 Bedî‘ sanatlarındandır. Bir fikri daha kuvvetli anlatmak için söylenen sözden caymış gibi davranmaktır. Muallim Nâcî’nin

*Erbâb-ı teşâür çoğalup şâir azaldı  
Yok öyle değil şairin ancak adı kaldı*

beyti gibi.

36. *‘Ömr-i hasmuña şebihûn itmek için her gece  
Gök geyer Şâmî zırhı mehdên düzer miğfer güneş*

*Gök yüzü senin düşmanın ömrüne gece baskını yapmak için her gece Şam işi zırhını giyer, güneş de (başına) aydan miğfer takar.*

Yukarıda çeşitli beyitlerde güneş ve gök yüzündeki diğer unsurların padişahın emrine uyup itaat ettiklerine dair türlü yorumlara rastlanmıştır. Bu beyitte de gök yüzü ve güneşin, sultanın düşmanlarına gece baskını yapmak üzere her gece zırh ve miğfer giydikleri yorumu yapılmıştır. “Şebihûn” veya “şebihûn” şeklinde telaffuz edilen kelime, düşmanı gafilce avlamak için gece gizlice düzenlenen kanlı harekât veya gece baskını demektir. “Şâmî” kelimesi ise “Şam işi”, “Şam’da yapılan” anlamlarına geldiği gibi ayrıca “gece rengi” yani “siyah” anlamına da gelebilir. Şairin “Şâmî zırh” şeklinde bir ibareyi kullanması, bu şehirde imal edilen zırhların şöhreti dolayısıyla bu adla anılmaları sebebiyle olabileceği gibi zırhın koyu rengini kastetmek için de olabilir. Gecenin sonunda şafakta görülen kızıl renk de bu kanlı gece baskınının bir sonucu şeklinde de değerlendirilebilir. Nitekim bir sonraki beyitte buna şöylece işaret edilmiştir:

37. *Düşmenün kanın döküp tîg-i zer-endûdın siler  
K’atlas-ı gerdûnuñ eyler dâmenin ahmer güneş*

*Güneş düşmanın kanını döküp, altın işlemeli [kanlı] kılıcını siliyor olmalı; zira atlas feleğinin eteğini kıpkırmızı etmiştir.*

Güneş, hüzmelerinin çizgi çizgi görünüşü sebebiyle 23. beyitte olduğu gibi edebiyatta altın bir kılıca yahut elinde altın kılıç tutan bir şahısa benzetilegelmiştir. Bu beyitte de güneş, altın işlemeli kılıcıyla Fâtih’in düşmanlarının kanını dök-

tükten sonra onu eteğinde<sup>17</sup> temizleyen bir şahıs olarak “teşhis” (şahıslaştırma) edilmiştir. Atlas feleği yedi gezenin feleklerini saran burçlar feleğinden sonra gelen ve onu da içine alan geniş boşluğun adıdır. “Çarh-ı Atlas” terkindeki “atlas” kelimesinin aynı zamanda ipekli kumaş anlamı taşıması sebebiyle bu isim üzerinde bir hayli söz oyunu yapılmıştır. Atlas feleğinin elbise eteği olarak tasavvur edildiği bu beyitte de şafak kızılığı, eteğe silinen kılıcın kan lekeleri olarak düşünülmüştür.

Kılıç üzerinde altın kakmalı yazı veya nakış örneklerini müzelerimizde görmek mümkündür. Savaş sırasında kanlanan kılıcın eteğe silinerek kınına konması ise eski hayattan ilginç bir sahneyi gözler önüne sermektedir.

38. *‘İsmetün devrânıdır isminde te’nîs olmanın  
Seyre çıdukca bürinür nûrdan câder güneş*

*Senin devrin ismet devri olduğundan güneş, isminde dişilik bulunması sebebiyle dolaşmaya çıktığı zamanlarda nurdan bir örtüye bürünür.*

17 Aslında gerek feleğin dönekliği sebebiyle kadın olarak “teşhis” edilmesi ve gerekse bu tabakasının ipek kumaş adıyla vasıflandırılması sebebiyle Revânî ve Zâtî’ye ait

*Dâne-i encümle pür olmazdı çarhuñ dâmeni  
Hırmeninden kadriñün olmasa idi hûşe-çîn*

*Dâmân-ı çarh-ı atlas âhumla yandı Zâtî  
Tâ dest-i nâr-ı şevka virdi yakamı Mahmûd*

beyitlerinde olduğu gibi “Çarh-ı Atlas” eski edebiyatta feleğin etekleri olarak yorumlanmıştır.

Arapça gramerde “kamer” kelimesi müzekker (erkek), buna karşılık güneş anlamındaki “şems” ise “müennes” (dişi) olduğundan şair bunu bir espri olarak kullanmakta ve padişaha “Senin saltanatının devrinde kadınların namus ve ismetleri o derece had safhadadır ki, güneş dahi isminde dişilik bulunduğu için tesettüre uyarak nurdan bir örtüye bürünür” demektedir. Beyitte güneş bu defa ismindeki müenneslik sebebiyle örtüye bürünerek seyre (dolaşmaya) çıkmış bir kadın olarak teşhis edilmiştir. Nitekim Farsça edebî dilde “çâder-i tersâ” ibaresi Hristiyan kadınlarına has bir örtü anlamına geldiği gibi aynı zamanda “şafak ve güneş aydınlığı” karşılığında da kullanılmıştır.<sup>18</sup> Seyir kelimesi de seyyarelerin hareketi anlamının yanı sıra insanın gezinme ve dolaşması anlamına da geldiğinden özellikle kullanılmıştır.

39. *Kangı iklîme ki pertev salsa ‘adlûñ sâyesi*  
*Ol diyâr içre görünür zerreden kem-ter güneş*

*Senin adalet güneşinin gölgesi hangi ülkeye ışık saçsa o*  
*diyarda güneş zerreden bile daha küçük görünür.*

Bilindiği üzere gölge, ışığın kesilmesiyle oluşan bir tabiat hadisesi olup ışık saçan bir özellik göstermez. Zerre ise 17 ve 18. beyitlerde de temas edildiği gibi eski fizik bilgisine göre maddenin bölünebilen en küçük parçasıdır. Şair adaleti gölgeye benzeterek, padişahın adaletinin gücünü ifade için bu gölgenin ışığının parladığı bir ülkede güneşin zerreden daha zayıf görüneceğini iddia ederek “gulûv” derecesinde bir mübâlağa göstermiştir. Bu beyitte de hemen her zaman olduğu gibi güneş ve zerrenin hem “tezat” hem de bir “tenasüp” teşkil etmek üzere birlikte kullanıldıkları görülmektedir.

18 Ziya Şükûn, *Ferheng-i Ziyâ*, İstanbul 1944, c. I, s. 674.

40. *Cevher eyler çün kara toprağı lutfuñ tâbişi*  
*Gam degül itmezse ayruk sengden gevher güneş*

*Güneş artık raşton mücevher yapmazsa gam değil, çünkü*  
*senin lûtfunun parlaklığı kara toprağı cevher eder.*

Eskiler altın, yakut gibi bazı değerli maden ve taşların güneş ışıklarının taşa ve toprağa uzun yıllar boyunca etkisiyle oluştuğuna inanırlardı. Ayrıca evliya menkabelerini konu edinen kitaplarda örneklerine çokca rastlandığı üzere eskiden bazı velîlerin nazarlarıyla toprağı altın etme kerameti gösterebildiklerine de inanılıyordu. Beyitteki “padişahın, lûtfunun parlaklığı ile kara toprağı altın etmesi” ibaresinden padişaha böyle bir keramet izafe edilmiş olabileceği akla gelmekle beraber timar v.b. bir toprak ihsan ettiği şahsın zenginlemesi gibi bir durumun kastedilmiş olması da muhtemeldir. Eski şiirde bir beyitte aynı kelimeyi aynı anlamda iki defa kullanmak affedilmez bir nazım hatası olarak kabul edilirdi. Yazılış veya telaffuzları aynı bulunan kelimelerin mutlaka bir “cinas” teşkil edecek şekilde farklı anlamlarda olmalarına dikkat edildiğinden beyitte iki defa geçen “cevher” kelimelerinden ikincisi “mücevher” anlamında, ilki ise 3. beyitte olduğu gibi “altın elde etmede kullanılan iksir” karşılığında kullanılmıştır. Buna göre sultanın lûtfu toprağı altın yapan iksir haline getirdikten sonra güneş artık taş ve topraktan mücevherler yapmasa da hiç bir önemi yoktur.

41. *Mâh-ı râyât-ı celâlîñden hacîldür âsumân*  
*Sâye-i şebde hayâdan gizlenür ekser güneş*

*Gök yüzü senin celâl sancaklarının hilâlinden utanç içinde ol-*  
*duğundan güneş çok zaman hayâdan gece gölgesinde gizlenir.*

Beyitte Osmanlı sancakları üzerindeki hilâl ve mehçelerin çokluğu kastedilerek gök yüzünde bir tek ay bulunması

sebebiyle âsumânın bundan utandığı ve güneşin de hayâdan gecenin gölgesine gizlendiği ifade edilmektedir ki güneş ve gök yüzü, her ikisi de “teşhis” edilmişlerdir. Rüzgârın şiddetli estiği hâllerde patlayarak dalgalanan bir sancak için “celâl” sıfatının kullanılması ve bunun *İstiklâl Marşı*’nda da bayrak için tekrar edilmesi, gerçekten mükemmel bir uygunluk arzemesinden olmalıdır.

42. *Hüsrev-i rûy-i zemîn dirsem ne fahr olsun saña  
K’âsumân-ı kasr-ı kadriünde oldu hâk-i der güneş*

*Sana yer yüzü hükümdarı dersem bu senin için övgü olmaz.  
Çünkü güneş senin yüceliğinin sarayının göğünde kapı  
toprağı gibi oldu.*

“Dünyânın hâkimi” anlamında kullanılan “hüsrev-i rûy-i zemîn” terkihi aynı zamanda yerin yani toprağın hükümdarı gibi bir anlam taşıdığından şair bu ifadeyi “tecâhül-i ârifâne” yoluyla yetersiz bularak övgüden saymamakta ve yeni bir tasavvur geliştirme ihtiyacı hissetmektedir. Bu mantıktan hareketle Fatih’in yüceliğini bir kasra teşbih eden Paşa, “Bu kasr o derece yüksektir ki dördüncü kat gökte bulunan güneş dahi bu kasrın ancak kapısının toprağı hizasında bulunabilir” şeklinde yeni bir hayâl geliştirmiş ve dolayısıyla bir “guliv” örneği daha vermiş olur.

43. *Kanda beñzer kasruña bir âfitâbı-y-la felek  
K’anda her bir câm olupdur bir ziyâ-güster güneş*

*Senin sarayındaki her bir cam, ıstık saçan bir güneş olmuş-  
ken felek bir tek güneşle ona nasıl benzeyebilir?*

Bu beyitteki cam kelimesi bugün de olduğu gibi “pencere” karşılığında kullanılmıştır. Bilindiği üzere her pencere bulunduğu mekâna güneş ışığının girmesini sağlayarak orayı

aydınlatır. Şair bu durumu kullanarak Fatih’in kasrının veya sarayının her penceresini bir güneşe benzetir ve “tecâhül-i ârifâne” yoluyla bilmezden gelerek “Felek bir tek güneşle senin kasrına benzeyemez” şeklinde bir iddia ortaya atar.

44. *Hergiz olmaya-y-dı jenginden küsûfuñ rû-siyâh  
Ger sığınsa sâyeñe âyîne-i hâver güneş*

*Doğunun aynası olan güneş senin gölgene sığınsaydı, asla  
küsun pasından dolayı yüzü kara olmazdı.*

Güneş parlaklığı itibarıyla aynaya benzeten şair, tutulma sonucu kararmasını da bu aynanın paslanması olarak yorumlamıştır. Bilindiği üzere eski aynalar gümüş veya çelik satırların parlatılması suretiyle mamül olup, keçe v.b. bir kılıf içinde korunmadıkları takdirde kararırldı. Bu paslanma veya kararmayı kasteden şair, “Eğer güneş aynası senin korumana sığınsa kararmazdı” diyerek yine olmayacak bir hayâlle sultanını âdetâ eğlendirmektedir.

Ayrıca beytin arka plânında bir güneşte yanma mazmunu gizlidir. Güneş ışığında duran kişilerin tenleri kararırp esmerleşir, gölgede duranlar ise beyaz kalırlar. Bu tabiat hadisesindeki mantıktan hareket eden şair, “Güneş böyle bir özelliğe sahipken eğer padişahın gölgesine sığınsaydı kararmazdı” gibi bir imajı da ima eder görünmektedir.

45. *Âfitâb-ı râyuña olmaz mukâbil nice kim  
‘Arz ide tabl u ‘alemle nûrdan leşker güneş*

*Güneş davul ve alemle ne kadar nurdan askerler gönderirse  
göndersin, senin görüşünün güneşle boy ölçüşemez.*

Hâce Mes‘ud’un *Süheyl ü Nevbahâr* ve Ahmed Hayâlî’nin *Ravzatü’l-envâr*’ında geçen

*Tan atdı çü güneş getürdi 'alem  
Yine nûr-ıla toldı kamu 'âlem*

ve

*'Alem kaldurdu maşrıkdan şeh-i şark  
Cihânı nûr-y-ılan eyledi gark*

beyitlerinde olduğu gibi güneş eski edebiyatta aleme veya alem taşıyan bir şahısa yahut da mücerret anlamda doğu hükümdarının alemine benzetilegelmiştir. Davul çaldırmak Türklerde saltanat alâmeti sayıldığı gibi askerın sefere çıkışında kös ve davul çalınması da âdettendi. Güneşın yuvarlak şekli itibarıyla davula benzemesini de canlandırmak istediği sultan ve saltanat imajını tamamlayıcı bir unsur olarak kullanan şair bu beyitte, gök sultanı güneş ile padişahı bir diğer yönden mukayeseye zemin hazırlamaktadır. Şair dolaylı olarak padişahın parlak fikir ve görüşlerini yine ışık ordusu teşkil eden diğer bir güneş olarak hayâl ettiği bu beytinde, bu ordu ile gök yüzündeki güneş ordusunu karşı karşıya getirmekte ve bunun, padişahın parlak düşünce ve görüşlerinin ışığı –yahut ışık ordusu– karşısında zayıf kaldığını vurgulamaktadır.

46. *Tîg-i âteş-bâr u<sup>19</sup> rûşen-rûy-i dîn-ârâyıñıñ  
Kabzasına mâh ahter yüzine zîver güneş*

*Senin dini süsleyen o ateş saçıcı ve parlak yüzlü kılıcının  
kabzasına ay "ahter", yüzüne de güneş süs olmuştur.*

Osmanlı devletinde fetih ve savaşıara "dini yüceltme", daha yaygın bir deyişle "i'lâ-yı kelimetullah" (Allah'ın adını yüceltme) amaç kabul edilmişti. Bu bakımdan beyitte geçen

<sup>19</sup> A. N. Tarlan neşrindeki "bâr-ı" yerine Ü2, M.f ve T-1 deki "bâr u" ibaresi tercih edildi.

"tîg-i dîn-ârâ" (dini süsleyen kılıç) terribini bu açıdan değerlendirmek gerekir. Kılıçla alınan fetih beldelerinde Cuma günleri hükümdar yahut halife adına hutbe okunurken hatibin minbere fetih alâmeti olmak üzere kılıçla çıktığını da burada hatırlatmakta fayda vardır.<sup>20</sup> Beyitteki "âteş-bâr" terribiyle kılıcın çarpışma sonucu çıkardığı kıvılcımların kastedilerek ikinci mısradaki güneşe; "rûşen-rûy" terribi ile de çeliğinin parlaklığının kastedilerek ikinci mısradaki aya işaret edildiği malumdur. İşte şair gökteki ayı padişahın bu vasıftaki kılıcı kabzasına "ahter", güneşi ise kılıcın parlak yüzüne süs olarak görmektedir. Yukarıda 37. beyitte de geçtiği üzere kılıçların yüzüne altın yazı yahut nakışlarla "şemse" v.b. türlü süslemeler yapılırdı. Bunların zengin örneklerini müzelerimizde görmek mümkündür. Dolayısıyla "güneşın kılıcın yüzüne zîver olması" ibaresi rahatlıkla çözülebilecek bir ifadedir. Ancak "ayın kılıcın kabzasına 'ahter' olması" ibaresi, lugatlarda "ahter" kelimesinin bu ifadeye yakışacak bir karşılığına rastlanmaması sebebiyle bir muğlaklık arz etmektedir.

Esas itibarıyla "yıldız" anlamına gelen Arapça "ahter" kelimesinin eskiden hançer ve kılıç imâliyle ilgili bir sanat tabiri olması da muhtemeldir.<sup>21</sup> Bugün halen kemik ve tahtadan

<sup>20</sup> Beyazıt camii hatiplerinden Abdurrahman Gürses yakın bir tarihe kadar bu geleneği sürdürerek cuma hutbelerine elinde kılıçla çıkardı.

<sup>21</sup> Yine yıldız anlamına gelen "kevkeb"den bozma olup Türkçe ve Osmanlıca lugatlarda yer almayan "kebkeb" kelimesi de böyledir. "Ayakkabı tabanlarına (basmak) çakılan çivi" manasına geldiği edebî metinlerden anlaşılan bu kelimenin de ne demek olduğu "ahter" gibi ibareden çıkan anlam sayesinde açıklık kazanmaktadır.

*Kadem bas ey kıyâmet yüzüme yir eylesün kebkeb  
Disünler kim kıyâmet geldi döküldi yire kevkeb*

(Zâtî)

*Sürevüz mi yüzümüz basmagıñıñ kebkebine  
Kevkeb-i burc-i sa'âdet ola mı yıldızımız*

(Revânî)

mamul bıçak kabzalarında kabzayı oluşturan bu maddeyi bıçağın gövdesine bağlayan, bir ucu çelik gövdeye sabit metal çiviler kullanılmaktadır. Kabzanın tesfiye ve cilalanması sonucu bu metal kısımların uçları parlayarak birer yıldız görünümü arzederler. “Ahter” kelimesiyle bu parlak metal parçanın kastedilmiş olması güçlü bir ihtimâl olarak akla gelmektedir.

47. *Ger Sikender istese envâr-ı râyuñdan meded  
Râh-ı zulmetde olurdu haylına reh-ber güneş*

*Eğer İskender senin fikir ve görüşlerinin ışıklarından yardım isteseydi güneş karanlıklar yolunda onun askerlerine yol gösterici olurdu.*

Doğu kültüründe, *Kur'an*'da “Zülkarneyn” adıyla zikredilen şahsın Büyük İskender olduğu yolundaki yerleşik tefsir kanaatine<sup>22</sup> uyularak bu beyitte de İskender'in Hızır ile birlikte “Âb-ı hayât”ı bulmak için karanlıklar ülkesine gitmesi hadisesine telmihte bulunulmuştur. Bilindiği üzere İskender büyük askerî dehası ile ülkeler fethetmiş, Hindistan'a kadar dünyayı hükmü altına almıştı. Hâl böyle iken şair, İskender'in karanlıklar ülkesinde Hayat Suyu'nu bulamamasını kastederek Fatih'e “Eğer o senin parlak görüşünden yardım isteseydi, karanlıklar yolunda güneş ona yol gösterirdi” demekte ve güneşin ordusunu bu defa Fatih'e boyun eğmiş, onun izin ve emriyle iş görüp oraya buraya gönderilen bir varlık olarak yorumlamaktadır (krş. 45. beyit).

*Yoluñda kebkebüñ nakşı sanasın necm-i hâdîdür  
Na'alçeñ izlerin gördüm didüm bu dâl-i devletdür*

(Yahyâ Beğ)

22 Bu konuda bk. Prof. Dr. Ali Alparslan, “Zülkarneyn Yâ Kürûş-ı Kebîr” (Zülkarneyn veya Büyük Kürûş), *Türk Dili*, nr. 501, Eylül 1993, s.398 v.d.

48. *Şehriyârâ aduñı minberde yâd itse hatîb  
Nûr ile mescid tolar fî'l-hâl olur minber güneş*

*Ey pâdişâh! Hatip minberde senin adını andığında mescit bir anda nur ile dolar, minber güneş gibi olur.*

Osmanlılarda adına sikke bastırmak, kös çaldırmak gibi saltanat alâmetlerinden bir diğeri de adına hutbe okutmak idi. Cuma günleri namazdan önce okunan hutbede dört halîfenin adı zikredildikten sonra devrin padişahının adı anılarak ona ve saltanatının devamına dua edilirdi. Şair bu geleneği kastederek, padişahın isminin okunması ile mescidin nur içinde kalacağını iddia etmektedir. Bununla beraber böyle bir ifadeyi kullanmasındaki asıl gerçeği de kapalı bırakmaktadır ki o da padişahın isminin “Muhammed” olması ve Hz. Muhammed'in isminin anılması ile Allah, melekler ve bütün müminlerin ona selâm getirmeleri ile oluşan manevî atmosferdir.<sup>23</sup> Bu durumda şair, Fatih'i medhetmiş görünürken aslında onun da itiraz edemeyeceği bir uslûpta Hz. Muhammed'in isminin yüceliğini kastetmektedir.

“Mescid” kelimesi bugün daha çok içinde vakit namazları kılınan küçük ibadethanelere denmektedir. Özellikle Cuma namazlarının her şehirde en büyük camide toplanmak suretiyle kalabalık bir cemaatle kılınması eski bir âdet idi. Beyitteki ifadede o devirde içinde Cuma namazı kılınabilen büyük camilere de “mescit” dendiği anlaşılmaktadır.

49. *Bahr-ı cûduñdan felek fülkin cevâhir toldurup  
Düzedür şekl-i hilâlîden gümüş lenger güneş*

23 “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber Muhammed'i överler; ey inananlar! Siz de onu övün, ona selât ve selâm getirin” (Ahzâb, 56) mealindeki ayet uyarınca bütün müslümanlar “Muhammed” adı anıldığında topluca selâm getirirler.

*Güneş senin cömertliğinin denizinden felek gemisini mücevherlerle doldurup, hilâl şeklinden de gümüş lenger yapar.*

Adından da anlaşılacağı üzere kasîde, bir şeyi kasteden şiirlere denir. Şair kasidesini sunduğu şahsı önce türlü şekillerde medhettikten sonra ondan neyi talep ediyorsa sözü oraya doğru getirir. Tabii buna bir zemin hazırlamak üzere medih arasında söz konusu şahsın cömertliğini de zikreder. İşte bu beyitte felek bir gemiye, gece gök yüzündeki yıldızlar da mücevherlere benzetilerek güneşin padişahın cömertliği denizinde felek gemisini mücevherlerle doldurduğu şeklinde bir mübâlağa ile yeniden memduhun cömertliği vurgulanmıştır. Gök yüzündeki hilâl ise felek gemisinin gümüşten mamul çapası olarak hayâl edilmiş. Güneşin yıldız mücevherlerini oluşturması ve hilâlden gümüş lenger yapması ifadesinin, ay ve yıldızların ışıklarını güneşten almaları bilgisi dahilinde söylendiği kuvvetle muhtemeldir.

50. *Şâh bezminde 'amel olmaga bu kavî-i gazel'<sup>24</sup>  
İdinüpdür Zöhre-i zehrâyı hınyâ-ger güneş*

*Güneş şu gazelin sözleri padişahın meclisinde okunsun diye parlak Zöhre'yi hânende olarak tutmuştur.*

Gerek minyatürlerde elinde bir musikî aletiyle tasavvur edilişi, gerekse tesir itibarıyla kendisine mensup olanlarda musikî his ve kabiliyetleri uyandırdığına inanılan bir yıldız oluşu sebebiyle Zöhre edebiyatta eğlence meclisleri söz konusu olduğu zaman elinde bir saz tutar şekilde tasvir

24 Metindeki "kavî-i gazel" ibaresi Prof Dr. Ali Nihat Tarlan'ın *Ahmet Paşa Divanı*'nda "kavî-i garîb" olarak tesbit edilerek "kavî-i gazel" "M.d" (Millet Ktp. Ali Emiri Ef. No:9) deki nüsha farkı olarak alınmıştır. Ancak "kavî-i gazel" terkibi metin için daha uygun görünmektedir.

edilegelmiştir. Bu tasvirlerde güneş, ay v.b. gök cisimleri türlü musikî aletlerine benzetilerek yahut gök cisimleri ile musikî terimleri arasında türlü söz oyunları kurularak şiir tezyine çalışılır. Meselâ Ahmed Paşa Sultan Mehmed'e sunduğu diğer bir kasidenin de tegazzülüne girerken güneş hüzmelerini, Zühre nağmeler çalsın diye sipihr çengine tel olarak tasavvur eder ve şöyle der:

*Sipihr çengine zerrîn veter dakar hurşîd  
Ki düze mutrib-i Zöhre bu şi'r-i terle tereng<sup>25</sup>*

Paşa'nın gerek güneş kasidesindeki beytinden ve gerekse yukarıdaki beytinden anlaşılacağı üzere eskiden gazeller bir makamla ve musikî aletleri eşliğinde terennüm edilmekte idi.

Aşağıdaki beyitte görüleceği üzere şair bu beyitten sonra yeni bir matla beyti ile kasidesine bir gazel ilave etmektedir. Beyitte Zöhre'nin okuyacağı öne sürülen gazel ile bu "tegazzül" faslı haber verilmektedir.

51. *Ey 'arûs-ı hüsnüñe âyîne meh zîver güneş  
Görinür 'aks-i cemâlünden cihân yek-ser güneş*

*Ey güzelliğinin gelinine ayın ayna, güneşin de süs olduğu güzel! Senin güzel yüzünün aksinden cihan baştan başa güneş [gibi parlak] görünür.*

Şair kasidesinin içine yerleştirdiği bu gazelin matlânda, hitab ettiği şahsın güzelliğini bir geline benzeterek; ayı şekil

25 Hayâlî Beğ de Zöhre'yi güneş hüzmelerini sazına tel edinerek "Sünbüle" makamında ahenk eden bir mutrip olarak şöyle tasvir eder:

*Sâzına şa'ş'a'yı târ idüp Zöhre-i çarh  
Nagme-i Sünbüle'den eyleye âheng-i nevâ*

itibarıyla bu gelinin aynası, güneşi de allık v.b. süsü olarak değerlendirmektedir. Bilindiği üzere gelinin çeyizinde yahut nişan hediyeleri arasında ayna ve makyaj malzemelerinin bulunması eski bir âdettir. Eski aynaların gümüşten imâl edildiği, gümüşün rengi ve üzerinde zamanla oluşan lekeler ile ay arasındaki benzerlik ilişkisi düşünülecek olursa teşbihin güzelliği daha iyi anlaşılabilir. Nitekim ay da güneş ışığını âdeta bir ayna gibi dünyaya yansıtmakta ve geceleri yer yüzünü aydınlatmaktadır. Dolayısıyla beyitte geçen “aks” kelimesinin, gerek aynaların bu özelliğini ve gerekse ayın güneş ışığını yansıtmasını ima etmek üzere kullanıldığı anlaşılmaktadır. Beyitte söz konusu edilen güzel öylesine parlak yüzlüdür ki, şairin iddiasına göre cihanın baştan başa ışıkla dolup parlaması güneşten dolayı değil onun yüzünün aksinden dolayıdır.

52. *San ki magribdür saçun k'anda gurûb eyler kamer  
San ki matla'dur yakañ k'andan tulû' eyler güneş*

*Saçın kamerin battığı magrip, yakan ise güneşin doğduğu matla gibidir.*

Beyitte söz konusu edilen güzelin siyah saçları arasında kalan beyaz ve nurlu yüzü aya, onu örten saçlar ise ay ve güneşin battığı ve dolayısıyla edebiyatta siyahlığın sembolü haline gelen batı yönüne (magrip) benzetilmektedir. Aynı şekilde güzelin yakasının açılmasıyla ortaya çıkacak beyaz ve parlak göğüs güneşe benzetilerek yaka, güneşin doğduğu yer anlamına gelen “matla”a benzetilmiştir. Beyitte geçen “magrib” ile “gurûb” ve “matla” ile “tulû” kelimeleri, aynı kökten türemeleri bakımından “istikak” ve zıt anlamlar oluşturmaları bakımından ise “tezat” sanatı teşkil etmektedirler.

53. *Tûtî-i ser-sebzdür k'âyînde per gösterür  
Hatt-ı ruhsâruñ kim olmışdur aña der-ber güneş*

*Yanında güneş gibi yanağının bulunduğu hattın, aynada kanat gösteren yeşil başlı papağan gibidir.*

Eski edebiyatta yanak, parlaklığı sebebiyle güneşe, saflığı ve berraklığı sebebiyle de aynaya benzetilmiştir. Beytin ilk mısraında sevgilinin henüz yeni çıkan hattı yeşil bir papağan olarak tasavvur edilmiştir. İfadede yeni çıkan hattın kastedildiği, “sebz” kelimesinin “yeşil”in yanı sıra aynı zamanda “taze” anlamına da gelmesi sebebiyle anlaşılmaktadır. Eskiden papağanlara konuşma öğretmek için ayna karşısına geçirerek ayna arkasından sanki aynadaki papağan konuşuyormuş gibi sözler söylenirmiş. Beyitte geçen papağan-ayna hayâli, hat-yanak ilişkisinden hareketle bu âdetten kaynaklanmaktadır.

54. *Bir gice düşümde sen mâhı der-âgûş eyledüm  
Gördüm olmuş nûrdan bâlîn kamer bister güneş*

*Bir gece rüyamda sen ay yüzlü sevgiliyi kucakladığımda, kamerin nurdan bir yastık, güneşin de döşek olduğunu gördüm.*

Şair bu beytiyle sevgiliye âdeta “Seni geceleyin rüyamda kucakladığım zaman öylesine yüceldim ki ay ve güneş sanki yastığım ve yatağım oldular” diyerek iltifatta bulunmaktadır.

55. *Kim ki nezzâre kıla hûrşîde haddüñ var iken  
Nâzıruñ çeşmine hışmından sokar hançer güneş*

*Yanağın dururken güneşe kim bakarsa, güneş bakan kişinin gözüne öfkesinden dolayı hançer sokar.*

Sevgilinin güneş gibi parlayan yanağı varken ona bakmayıp güneşe bakan kimseye güneş öfkelenerek, gözüne hançerini sokar. Güneşin gözü rahatsız eden parlak ışıklarını göze



batan hançere benzeten şair bu yolla sevgilisinin yüzünün parlaklığını güneşin dahi teslim ettiğini, söz konusu güzelin ışık saçan yüzü varken kendisine bakılmasına kızarak bakanın gözüne hançer soktuğunu ifade etmektedir.

56. *Öykünelden yüzüne hergiz bakılmaz yüzine  
Bî-hayâdur k'oldı bu vech ile müstahkar güneş*

*Güneş senin yüzüne özendiğinden beri onun yüzüne asla bakılmaz oldu. Hayâsızdır, bu yüzden hor görülür oldu.*

Bilindiği üzere eski edebiyatta ifade birimi beyittir ve beyitler arasında çoğunlukla ifade ve fikir devamlılığı yoktur. Bu bakımdan şair güneşi yukarıdaki beyitte kendisine bakanları sevgiliye bakmıyorlar diye azarlar gösterirken hemen ardında yer alan bir diğer beyitte sevgiliyi taklit eder bir şekilde tasavvur edebilir. Buradaki ifadeye göre güneş sevgilinin güzellik ve yüzünün parlaklığına özenerek onun gibi olmak istemiş, onu taklide yeltenmiştir. Ancak bu teşebbüsünden dolayı insanlar onu ayıplayıp kimseler yüzüne bakmaz olmuştur. Kolayca anlaşılacağı üzere “güneşin yüzüne bakılmaması”, gözü rahatsız edecek derecedeki ışığı sebebiyle olup Türkçe’de “bir ayıbından dolayı itibardan düşmek, kimse tarafından selâm verilmemek” anlamında kullanılan “yüzüne bakılmamak” deyiimi ile tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Ayrıca eski edebiyatta güneş hakkında, her yerde yüz göstermesi sebebiyle “hercâyî”, “hayâsız” v.b. bir takım isnatlar geliştirilmiştir. Beyitte gerek bu vasfı ve gerekse sevgilinin yüzüne özenmesi kabahatinden dolayı güneş “hayâsız” olarak nitelendirilmiş ve “müstahkar” olduğu iddia edilmiştir. Güneşin “müstahkar” olarak nitelendirilmesi güçlü bir ihtimâlle ışıklarının yerlere düşmesi ve herkes tarafından çiğnenerek ayaklar altında sürünmesi sebebiyledir.

57. *Okıdum hattın lebinde kim gubâr-ı müşğ ile  
Çeşme-i cân üzre yazmış sûre-i Kevser güneş*

*Güneşin misk tozuyla can çeşmesi üzerine yazdığı Kevser suresi gibi olan hattını dudağında okudum.*

Beyitte “hat” ile kastedilenler, dudak üzerindeki ayva tüyleridir. Yüzdeki bu tüyler ancak güneş ışığı gibi güçlü bir ışığın vurmasıyla farkedildiğinden şair bunları güneşin yazdığı yazılar olarak değerlendirmektedir. Burada “hat” kelimesinin aynı zamanda “yazı” anlamına geldiğini hatırlamakta fayda vardır. “Gubâr-ı müşğ” terkibi misk tozu anlamının yanı sıra daha önce geçen “hat” kelimesinin ardından gelmesi sebebiyle “hatt-ı gubârî” tedaisini uyandırmaktadır. Hatt-ı gubârî gözle zor okunacak derecede ufak yazıların oluşturduğu bir yazı çeşidi olup çok küçük boydaki mushaflar bununla yazılırlar. Sevgilinin dudağı gamdan ölmüş halde bulunan âşıklara bir buse ile hayat verdiğinden dolayı edebiyatta hayat suyunun yani “âb-ı hayât”ın çeşmesi olarak vasıflandırılır. Bu motifin kaynağı İsa Peygamber’in nefesiyle ölüleri diriltmesi hadisesine kadar uzanır. Tefsircilere göre “kevser” cennette Hz. Muhammed’in emrine verilen içimi hoş bir suyun adıdır. *Kur’an*’ın 108. suresinde bahsedildiğinden bu sure “Sûre-i Kevser” olarak tanınmıştır.

Eskiden hayır için bir çeşme yapıldığında ön cephesi üzerine su ile ilgili ayetlerin yazıldığı bir kitabe konurdu. Şair sevgilinin dudağı üzerindeki ayva tüylerini can çeşmesi üzerine yazılmış “Kevser Suresi” olarak yorumlamak suretiyle böyle bir çeşme imajı oluşturmak istemiştir. Bu beyitle doğrudan bir ilişkisi olmamakta birlikte “müşğ” ve hat kelimeleri arasında da bir ilişki bulunduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Zira eskiden yazıldığında veya yalandığında güzel bir rayiha vermesi için imâli sırasında mürekkeplere misk katılır imiş. Yahut yazıların son kısmına mürekkep

henüz ıslak iken hem süsleme hem de güzel koku verme amacıyla altın, elmas ve misk tozları serperlermiş.

58. *Raks urur hengâme-i işkuñda bir cân-bâzdur  
Kim olur zerrîn resenle asılup çenber güneş*

*Güneş senin âşıklarının kalabalığında altın bir iple asılıp  
çember şeklinde raks eden bir cambazdır.*

Güneş gökte bir yerde durmayıp sürekli yer değiştirmesi sebebiyle olmalı eski edebiyatta sık sık hokkabaz<sup>26</sup> veya cambaza benzetilmiştir. Şairin altın ip dediği, güneşin altın renkli ışık hüzmeleridir. Beyitte güneş ipe asılarak çember şekline girip gösteriler yapan ve raks eden bir cambaz olarak tasvir edilmektedir. Bu gibi gösteriler kalabalık bir seyirci huzurunda yapıldığından şair burada “hengâme” kelimesini özellikle kullanmıştır. Söz konusu kalabalık ise sevgilinin bulunduğu yere dolup taşarak karışıklık oluşturan âşıklardır.

59. *Bahr-ı gamda görmedi mihriñden akan göz yaşın  
Pes neden dirmiş ‘Atâyî k’oldı dür-perver güneş*

26 Meselâ Şeyhî Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde güneşi gece kumaşı üzerinde oyunlar gösteren bir hokkabaz olarak şu şekilde tasvir eder:

*Yidinci gün ki çerhiñ hokka-bâzı  
Açup sandugını keşf üdi râzı*

*Kara nat’ üstine tagudı mührre  
Meger hengâme arz eyler sipihre*

*Hezârân lu’b ile gösterdi eşkâl  
Ki her şekli virür ‘akla bin işkâl*

(Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî’nin Hüsrev ü Şîrîn’i*, İstanbul 1963, b. 1635-1637)

*Atâyî senin aşkıñdan dolayı gam denizinde akan [inci gibi]  
göz yaşlarını görmemiş; yoksa “Güneş ‘dür-perver’ oldu”  
der miydi?*

Sevgilinin aşkıñdan dolayı duyulan gam ve kederin çokluğunu ifade için şair “gam denizi” ifadesini kullanmıştır. Güneş anlamına gelen “mihir” kelimesinin diğer bir anlamı ise “aşk” veya “sevgi”dir. Beyitte mahlası geçen şahıs da Sultan II. Murad devri şairlerinden İvaz Paşa-zâde Atâî’dir (ölm. h.841 =m.1437-8). Güneşe izafe edilerek kullanılan ve inci yetiştiren anlamına gelen “dür-perver” terkihi ise bu şairin

*Buldı bahr-ı dilde mihriñden Atâyî nazmı zeyn  
Âdet-i meşhûrdur olduğı dür-perver güneş<sup>27</sup>*

beytine istinaden kullanılmıştır. “Atâyî’nin nazmı gönül denizinde senin güneşinle –yahut sevginle– süslendi. Çünkü güneşin incileri yetiştirici bir özelliği bulunduğu inancı meşhurdur” şeklinde serbest bir şekilde nesre çevrilip açıklanabilecek bu ifadeye göre Atâyî yıllar önce güneşin “dür-perver” olduğunu söylemiştir. Yani şair kendi nazmını gönül denizinde sevgilinin güneşi ile beslenerek gelişen bir inciye benzetmiştir. Ahmed Paşa da bu gazelinde “Ey sevgili Atâyî gam denizinde senin mihrinden dolayı akan –inci gibi– göz yaşlarını görmediği için güneşin inci besleyici olduğunu söylemiş. Eğer mihrinden dolayı akan göz yaşlarını görseydi hiç böyle söyler miydi?” demek suretiyle hem “mihir” kelimesindeki tevriyeyi işlemekte hem de “tecâhül-i ârifâne” ile Atâyî’nin yukarıda geçen beytine işaret etmektedir.

60. *Göricek yüzüñde zülfüñ rîsmânın sanuram  
Nûr ile yazmaga şâh medhin çeker mîstar güneş*

27 Bk. Prof. Dr. Ali Alparslan, *Ahmet Paşa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 827, Ankara 1987, s. 41.

*Yüzünde saçının iplerini gördüğümde güneşin, padişah medhini nur ile yazmak için mistar çektiğini sanırım.*

Gazelde sözü edilen güzelin yüzüne düşen saçları bu beyitte kâğıt üzerine çekilen mistarın iplerine yahut bu iplerin izlerine benzetilmiştir. “Mistar” hat sanatında yazı yazılacak sayfa düzenini gösteren bir çeşit şablondur. Kalınca bir kağıda, yazılacak sayfa boyunun ve satırların durumuna göre iplerin tesbitiyle oluşur. Yazı yazılacak sayfa bu ipli kâğıt üzerine konup bir merdane ile üzerinden geçildiğinde alttaki ipli kâğıdın izleri yazı yazılacak kağıda geçerek satır çizgileri ve sağ-sol marjlar bir kabartı halinde kâğıt üzerinde belirir. Böylece kurşun kalem v.b. şeylerle sayfaları çizmeye de gerek kalmamaktaydı. Yazma kitapların sayfaları ışığa biraz yan tutularak incelenecek olursa hemen tamamında bu mistar izlerini görmek mümkündür. Yaygın olarak sevgilinin yüzünün mushafa veya kitaba yahut beyazlığı sebebiyle kağıda benzetildiği de hatırlanacak olursa saç teli ile yüz; mistar ile de kâğıt arasındaki ilişki daha iyi anlaşılabilir. İşte güzelin yüzünü kitaba benzeten şair, yüze gelen saçları güneşin yüz kitabına nur mürekkebiyle yazı yazmak için çektiği mistar izlerine benzetmektedir. Bu durumda güneşin ışık hüzmelerinin de kalem olarak düşünüldüğü kolayca tahmin edilebilir. Bu beyit “tegazzül” bölümünün sonudur.

61. *Hüsrevâ medh-i zamîrûñ fikr iderdüm dün gice  
Tâlî' oldı maşrik-ı endîşeden enver güneş*

*Ey padişah! Dün gece senin vasıflarının medhini fikrederken düşüncelerin doğuş yerinden son derece parlak bir güneş ortaya çıktı.*

Lugatta “her şeyin iç yüzü, bân, kalp, yürek ve vicdan” gibi anlamlara gelen “zamîr” kelimesi bu beyitte padişahın iç vasıfları, kalbinin güzellikleri anlamında yorumlanabilir. Şair

kasidesini yazdığı gece padişahın iç güzelliklerini nasıl medh edeceğini aklından geçirirken düşüncelerinin doğuş yerinden yani kalbinden yahut zihninden olağanüstü parlaklıkta bir güneş doğduğunu iddia etmektedir. Bu güneş ile şair nazm ettiği bu “güneş” redifli kasidesini kastetmiş olmalıdır. Aynı ifade ile şair bütün bu 70 beyitlik kasideyi bir gecede yazdığını da ima ederek sanatındaki kudretini göstermek istemiştir. Bu ifadelerle şair padişahı medh ederken aynı zamanda kendisini de övme temayülü içinde görünmektedir. Bu ve bunu takip eden iki beyti kasidenin “fahriyye” beyitleri olarak değerlendirmek mümkündür.

62. *Ebr-i gam var yohsa medhüñde redîf itmek degül  
Pertev-i zihnümden olurdu yedi kişver güneş*

*Gam bulutu olmasaydı senin medhinde “güneş”i redif etmekle kalmazdım, yedi iklim de zihnimin aydınlığından güneş [gibi apaydın] olurdu.*

Bilindiği üzere bu kasidenin redifi “güneş”tir. Şair zihninin parlaklığını mecazi anlamda güneşe benzeterek “Ben bu şiiri gamlı bir zamanımda yazdım, zihnim gam bulutlarıyla örtülü idi, bu yüzden “güneş”i redif olarak kullanmakla yetindim. Eğer böyle olmasaydı yedi iklim yani bütün dünya zihnimin ışığından güneş gibi parlardı” demek istemektedir.<sup>28</sup> Yedi iklimin hangi ülkeler olduğu 19. beyitte açıklanmıştır.

28 “Böyle olmasaydı ben şöyle daha iyi yazardım” şeklindeki bu tür ifadeleri çoğu kasidede yaygın olarak görmek mümkündür. Meselâ Sümbül-zâde Vehbî İran elçiliği dönüşünde padişah tarafından affı için tavassutunu istediği Sadrazam Derviş Mehmed Paşa’ya sunduğu kasidesinde, henüz yoldan geldiği için tab’ının zayıflayan atını fazlaca sürmediğini söyleyerek aslında daha iyi yazabileceğini şöylece ifade eder:

*Tab’ın mecâlî yok reh-i yeksâleden gelür  
Pek sürmedüm anuñ-çün ol esb-i lâgari*

63. *Nûr-ı mihrinden suvarsa<sup>29</sup> şâhını eş'ârumuñ  
Gülşenümde ahter olurdu şükûfe ber güneş*

[Eğer o padişah] Şiirlerimin fidanını mihrinin nuruyla sulasa  
gül bahçemdeki her çiçek birer yıldız, meyve de birer güneş  
hâlini alırdı.

Ahmed Paşa bu beytinde şiirlerini birer fidana benzetmiş ve  
“gülşen” kelimesiyle de güçlü bir ihtimalle “Dîvân”ını kast  
etmiştir. Beyitteki “mîhr” kelimesi “güneş” anlamının yanı  
sıra şefkat ve himaye anlamında yorumlanacak olursa; şairin  
“O padişah şefkat ve himayesinin nuruyla şiirlerimi beslerse  
bir bahçeye benzeyen dîvânımdaki çiçekler yıldız gibi,  
meyveler de güneş gibi parlardı” diyerek sultanından bir  
himaye ve destek beklediği anlaşılır. Malum olduğu üzere  
kasideler bir şeyi kast etmek için yazılmış şiirlerdir. Eserin  
sonuna doğru şair bir vesileyle ve uygun bir şekilde ihtiya-  
cını dile getirir. Beyitte güneş ışığının nuruyla su arasındaki  
irtibat her ikisinin de parlaklığı cihetiyle olsa gerektir.

64. *Bir nazar kıl Ahmed'e ey nûr-ı çeşm-i kâinât  
Ki âb-ı lutfundan olupdur ebr gibi ter güneş*

*Ey kâinâtın gözünün nuru! Ahmed'e bir bak. Zira senin  
lûtfunun suyundan güneş dahi bulut gibi nemlidir.*

Bugün de Türkçede kullandığımız gibi “göz nuru” tabiri  
eskiden beri “çok sevilen, pek değerli” anlamlarına gelen bir  
tabirdir. Şair padişahı için “kâinâtın gözünün nuru” demek  
suretiyle onun herkesçe çok sevilip aziz tutulduğunu ifade  
etmektedir. “Nazar kılmak” deyimini ise “hâline bak, ilgilen,  
lutfu bulun” anlamlarıyla izah edilebilir. Eski edebiyatta

29 A. N. Tarlan *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda esas metne “Ü2” ve “O”  
nüshalarındaki “suvarsa” yerine “suvarup” şeklini tercih etmiştir.

dört unsur arasında ateşin kahrı sembolize etmesi gibi su da  
lutuf ve merhameti temsil eder. Ateşin yakıp mahvetmesine  
karşılık su canlılık verir, besler, yetiştirip büyütür. Bu  
bakımdan lutuf “âb-ı lutf” terkihiyle yaygın olarak suya  
benzetilegelmiştir. Uzak mesafelerde olmasına rağmen dün-  
yayı ısıtan, bazen yakıp kavuran güneş de ateşin gök yüzün-  
deki tükenmez kaynağıdır. Ancak şair güneşin yer yüzüne  
vurmasıyla oluşan su buharı ve nemi kastederek, “Senin  
lûtfunla güneş dahi nem içinde kaldı, ter ü taze oldu” şeklin-  
de bir “hüs-n-i talil”e giderek bu vesileyle Fatih’i övmektedir.

65. *Tâ zümürriid sebze-zârında sipihriñ her seher  
Sâgar-ı pîrûzeyeye döker mey-i asfar güneş*
66. *Tâ yaza[r] nûrîn kalemle çin seher nakkâs-ı Çîn  
Şemse-i zerrîn-i tâk-ı künbed-i ahzar güneş*
67. *Tâ Süreyyâ 'akdin eyler gûş-vâr-ı gûş-ı mâh  
Tâ Benâtü'n-na'şa örter nûrdan câder güneş*
68. *Çarh dürcinde konılan her murâduñ gevherin  
Her gün itsün harc<sup>30</sup> idüp kapuñda hâk-i der güneş*

30 A. N. Tarlan neşrinde bu beyitte “harc” kelimesi tercih edilmiştir.  
“Harc” ile ilk mısradaki “çarh” kelimesi arasında ilk bakışta “aks-i müf-  
red” yahut “kalb” sanatı ile bir harf oyunu söz konusu imiş gibi  
görünüyorsa da yoktur. Buna karşılık hem ilk mısradaki “çarh” ile bir  
cinas teşkil etmesi, hem de eski astronomiye göre güneşin dünya  
etrafında devamlı dönmemesinin eski edebiyatımızda klişe bir ifade olarak  
“çarh etme” fiili ile yorumlanması bakımından ders notlarında ikinci  
mısradaki “harc” yerine M.c, Ü-1, M.e, T-1, A-1 nüshalarında bulunan  
“çarh” kelimesini esas almak daha uygun görünmüştü. Ancak hocam  
Prof. Dr. Mertol Tulum’un, buradaki “harc”ın “dahl u harc” (dahil etme  
ve çıkarma) tabirinde olduğu gibi elden çıkarma, boşaltma anlamına  
geldiği yolundaki görüşü üzerine “harc” ibaresi aynen bırakıldı. Bu  
vesileyle eski metinlerimizdeki vukufunu bir kere daha müşahade imkânı  
bulduğumuz Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan’ı burada rahmetle anıyoruz.

*Güneş her seher gök yüzünün zümrüt çimenliğinde firûze kadehe sarı şarap döktükçe, Çin nakkaşı [gibi her] sabah nurdan kalemiyle yeşil künbetin kemerine altın şemse çizdikçe, Süreyya yıldız dizisini ayın kulağına küpe eyleyip Na's Kızları'na nurdan örtü örttükçe; çarh çekmecesine konulan her dilek cevherini döne döne kapına toprak etsin*

Eski edebiyatta ifade birimi çoğu zaman beyittir. Şair ifade etmek istediği şeyi hemen her zaman bir beyit içine sıkıştırıp yoğun bir halde okuyucusuna sunar. Ancak zaman zaman da bu ifade ve dolayısıyla cümle beytin dışına taşırılarak, sadece Batı edebiyatlarında bulunduğu ve Tanzimattan sonra bizim edebiyatımızda da görülmeye başladığı iddia edilen “Anjanb-man” şeklinde beyitler oluşturulur. Özellikle mesnevilerde çokca rastlanan bu şekil ifadeler burada olduğu gibi 4 beyte kadar çıkabilirler. Bir örnek teşkil etmesi bakımından ifadenin bitişini bir bütünlük içerisinde takip amacıyla 4 beyit bir arada yazılarak toplu olarak değerlendirme yoluna gidildi.

İlk beyitten itibaren 3 beyitte de arka arkaya yer alan “tâ” edatının buradaki anlamı “..dığı müddetçe”dir. Aşağıda izahı geçeceği üzere burada verilen bütün örnekler dünyanın sonuna kadar bu kainatta devam edecek olağan hareketler olduğuna göre bunların tamamını “kıyamete kadar” yahut “her gün” şeklinde kısaltmak da mümkündür. Buna göre şair “Güneş çarha çıkan murad cevherlerini yani herkesin dua olarak göğe çıkan dileğini kıyamete kadar senin kapına toprak gibi sersin, saçsın” demek istemektedir. Dolayısıyla sultanın eşğine yüz süren herkes muradına erecektir.

65. beyitte geçen “gök yüzünün zümrüt çemenliği” ifadesi ile bu kasidenin 3. beytinde geçen “zeberced” benzetmesinde olduğu gibi bazen gök yüzünün büründüğü uçuk yeşil renk kastedilmiştir. Şairin bu renk dolayısıyla gök yüzünü çemenliğe benzetmesi, eskiden bahar geldiğinde işret meclislerinin

yeşillik mekânlarda düzenlenmesi sebebiyledir. Zira beyitteki ifadeye göre güneş gök yüzünün firuze renkli yahut firuzeden mamul kadehine sarı renkli şarabını dökmektedir. Bununla güneşin mavi gök yüzünde saçılan altın renkli ışıklarının kastedildiği malumdur.

66. beyitteki “yazma” fiili “çizme” ve “resim yapma” anlamındadır. “Şemse” ise eski süsleme sanatlarında güneşi andıran şekillere verilen bir addır. Eski cilt sanatında kitap kapaklarında deri üzerine altın suyu ile, yahut iç sayfalarda “Rûmî” desenler kullanılarak altın ve türlü renkte boyalarla, mimari süslemelerde ise kubbe, kemer yahut duvar gibi unsurlarda yuvarlak veya beyzî bir şekil arz eden daha büyük çapta desenlerle çizilir ve işlenir. Feleği yeşil bir künbete benzeten şair güneşi bu künbetin kemerine Çinli bir nakkaş tarafından nurdan kalemle çizilmiş bir şemse deseni olarak hayâl eder. Nurdan kalem güneş ışıklarının hüzmeleri olup Çin nakkaşı tabiri ise sarı tenli insanların yaşadığı bu ülkede altınlarla süslü nakış ve resim sanatlarının çok ileri gitmesi sebebiyle nakşın güzelliğini ifade içindir.

67. beyitteki “Süreyyâ”, Türkçede Ülker Farsçada ise Pervîn denen bir yıldız kümesi olup edebiyatta daha çok “İkd-i Süreyyâ” olarak ve salkım şeklindeki küpe, düğmeler, göz yaşları v.b. nesneler için benzetilen olarak kullanılır. Şekil itibarıyla kulağa benzeyen hilâlin yakınında görünen Süreyyâ yıldız kümesini şair ayın kulağına takılmış küpe olarak değerlendirmiştir. Na's kızları anlamına gelen “Benâtünnâş” ile güneş arasında ise kadın ve tesettür ilişkisinden hareketle güneşin bu kızları nurdan bir örtü ile örttüğü hayâli kurulmuştur.

68. beyitte ise mücevher kutusundaki değerli nesnelere benzetilen dilek ve istekleri padişahın kapısı toprağına saçan bir güneş hayâli vardır. Yukarıdaki beyitlerde de geçtiği üzere

(bk. 3 ve 40. beyitler) eskiler değerli taş ve madenlerin güneşin tesiri ile oluştuğuna inanıyorlardı. Bu beyitte ise çekmecesinde biriken dilek mücevherlerini padişahın kapısı toprağına boşaltan bir güneş imajı çizilmiştir. Murad cevherlerinin kapının önündeki toprağına saçılması, bütün dileklerin kapı önündeki toprak kadar kolayca ele geçecek şekilde yerine gelivermesi olarak anlaşılabilir. Bir başka deyişle padişahın kapısına yüzünü süren herkes muradına kavuşacaktır.

69. *Yazsun âsâr<sup>31</sup> süm-i esbüñ gubârî hatt ile  
Mâha tâ hayt-ı şu'â' ile çeker mıstar güneş*

*Güneş ışıq iplikleriyle ay üzerine mıstar çektikçe, senin atının toynağı gubârî hat ile eserler yazsın.*

Toz yazı anlamına gelen “gubârî hat”ın ne olduğu hakkında 57. beytin açıklamasında bilgi verilmişti. Arapçada “huyû-tü's-şems” (güneş iplikleri) de denen bu çizgiler, kısık gözle güneşe bakıldığında ondan çıkıyormuş gibi görünen iplik halindeki ışıq hüzmeleridir. “Mıstar” ve üzerindeki ipler hakkında da 60. beyte bakılabilir. Buna göre bu beyitte güneş, ışıq hüzmelerinden oluşan iplerle ay yüzüne mıstar

31 A. N. Tarlan'ın

*Yazsun âsâr-ı süm-i esbüñ gubârî hat ile*

şeklinde okuduğu bu mısra ile beyti “Güneş ışıq iplikleriyle mıstar çektikçe, senin atının toynağının eserlerini, izlerini ay yüzüne gubârî hat ile yazsın” biçiminde nesre çevirmek mümkündür. Ancak bu takdirde güneş hem mıstar çeken hem de yazı yazan fâil durumuna gelecektir. Halbuki aynı zamanda toz anlamına gelen “gubar”ı kaldıran atın ayağıdır ve dolayısıyla mıstar çekme eylemini güneşin, gubârî yazı yazma eylemini ise atın toynağının yapması daha uygun görünmektedir. Bu bakımdan metnin bu şekilde tesbiti daha uygun görünmektedir.

çeken bir şahıs olarak teşhis edilmektedir. Bu durumda mıstar çekilen ay, üzerine “gubârî hat” ile yazı yazılan bir kâğıt, sultanın tozlar kaldıran atının tırnağı da bu kâğıda “gubârî” hat ile eserler yazan bir kalem gibi düşünülmektedir.

Yani sultanın gittiği ülkelerdeki fetih ve zaferleri sırasında atının ayağından kalkarak ayın parlak yüzünü kaplayan toz bulutlarını şair, kâğıt gibi beyaz ay yüzüne gubari hat ile yazı yazma olarak tasvir etmektedir. Güneşin ay yüzüne mıstar çekmesi ise ayın ışığını güneşten alması<sup>32</sup> hadisesine bir işaret olarak düşünülebilir.

70. *‘Ömr-i hasmuñ defterin tûmâr-veş dürsün felek  
Nice ki eczâsından eyyâmuñ düzer defter güneş*

*Güneş nasıl günlerin cüzlerinden defter tertip ederse, felek de senin düşmanının ömrü defterini öylece tomar gibi dürsün.*

Türkçemizde bu gün de kullanılmakta olan “defterini dürmek” deyimini işini bitirmek, öldürmek v.b. anlamlarında geçerliliğini korumaktadır. “Tomar” ise üzerine yazı yazılan yahut yazılacak olan kâğıtların rulo halinde kıvrılarak derlenmesiyle oluşur. Buna göre “ömür defterinin tomar gibi dürülmesi” demek ömrün bitirilmesi, sona erdirilmesi anlamındadır ki âdeta içinde insan kaderinin yazılı olduğu bir kâğıt tabakasının işinin bitmesi sebebiyle rafa kaldırılmak üzere dürülmesi imajını çağrıştırmaktadır. Yıldız ve seyyârelerin hareketleriyle insan kaderini etkiledikleri inancından hareketle feleğe izafe edilen insan ömrünün defterinin tomar gibi dürülmesi işine karşılık beyitte güneşe de “günlerin parçalarından defter düzme” rolü verilmiştir. Bununla güneşin dönerek gece ve gündüzleri, hafta ve ayları yani insan ömrünü oluşturan yılları meydana getirmesi kastedilmektedir.

32 Bu konuda bk. 15. beytin izahı.

Bu hâli ise şair “güneşin yeni defterler hazırlaması” yani yeni insanların doğması olarak yorumlamaktadır. Bu durumda güneş yeni defterler hazırlamakta, felek ise işi biten defterleri birer birer dürmektedir.

İnsanların doğum ve ölümü kıyamete kadar devam edeceğine göre bu ifadeyi de “felek senin düşmanlarını kıyamete kadar kahretsin, devamlı onların defterini dürsün” şeklinde daha serbest bir ifadeyle yorumlamak da mümkündür. Kasidelerin son beyitleri çoğunlukla dua faslı ile biter. Şair burada padişahın düşmanlarına beddua ederek küçük bir yer değişikliği ile aynı âdeti yerine getirmiş bulunuyor.

## OSMANLICA METİN

## در مدح سلطان محمد خان

- 1 تخت اوروب طاق فلکده خسرو خاور کنش  
کیدى نارنجى قبا اورندى نور افسر کنش
- 2 مسند سلطان صبح اولدى سرير آسمان  
صچدى پيروزه طبقلردن زر و کوهر کنش
- 3 قفل آچب درج زبرجددن جواهر دوکدى کم  
خاک کنجن ايليه کنجینه جواهر کنش
- 4 قلزم هندک بتورماغه کمش زورقلرين  
بادبان نور اله طونتدى فلک زر کنش



- 12 زينت باغ ارم طوتماغچون كلزار صبح  
ايلدى كوك سبزه زارك پر كل احمر كنش
- 13 كوزه ياقوت اله پيروزه كون دولابدن  
چرخ مينا رنكى سيماب اتدى سرتاسر كنش
- 14 بزم عيشن زهره نك كرم اتمكه ساقى صفت  
آبكون اقتاح اجنده كزدرر آذر كنش
- 15 كه حمام ماه تابانه دقر سيمين جناه  
كه دوزر سيمرغ چرخه آتشين شهپر كنش
- 16 آيده بر كز كاسه سن عنبرله ماهك طولدرر  
تا كه شاه بزمنده بر دم كزدره مجمر كنش
- 17 ظل حق سلطان محمد خان كه اولشدر انك  
ايشكى طپراغنك هر ذره سى انور كنش
- 18 نيته كم هر دانه نك ضمننده مضمردر شجر  
ذره خاك درنده شويله در مظمر كنش

- 5 دانه انجم درب مه خرمننده هر سحر  
بال آجب جولان ادر طاوس زرین پر كنش
- 6 كوييا نوشنروان صبحدر كم عدل اچون  
لاجوردى قبيه زنجير زر اصر كنش
- 7 يا فلك مصرنده سلطان اولدى بر يوسف جمال  
يا زليخادر طوتر نارنج زريپكر كنش
- 8 يا جمالنه جهانك نور و فر ورمكيچون  
روز رخسارندن اچدى عنبرين معجر كنش
- 9 حق بودر كم شاه ديوانن تماشا قلمغه  
دزدى طاق زرنكاره لعلدن منظر كنش
- 10 كندونك حسن و جمالن فكر ادركن كرم اولب  
جان دليله ايلدى بو مطلعى ازبر كنش
- 11 صبحدم جولان ادب طاوس زرین پر كنش  
بوستانه سپهرک وردى زيب و فر كنش

- 19 پادشاه هفت اقلیم سعادتدر كانك  
خاك پاییی جوهرن ادندی تاج سر کنش
- 20 بر شهنشاه قدر قدر و قضارادر که اولور  
بامنه هندو زخل درکاهنه چاکر کنش
- 21 نور چشم عالم و چشم و چراغ کاینات  
سنسن ای شه کم یوزک نورندن اومر فر کنش
- 22 سنسن اول کم آسمان اقلیمنه سلطان اکن  
کرد خیلکدن اورینر عنبرین افسر کنش
- 23 سنسن اول کم خلعت فرمان حکمک کیمدن  
اولدی زر تیغله سلطان بحر و بر کنش
- 24 سنسن اول کم شه نشین بزمکاهکده مدام  
یا سلیمان تختیدر یا جام اسکندر کنش
- 25 ساقی بزمک اله جام الدغنجه در خرد  
یا کنش ساغرده در یا کزدرر ساغر کنش

- 26 ای که باب رفعتکده حلقه سیمین هلال  
وی که دور قبه عزکده زر چنبر کنش
- 27 قدرک اوردوسنده کوك بر سایباندر کم اکه  
سر عماد سیمدر ماه و طناب زر کنش
- 28 ای که مهرکدن زمین و آسمان کرم اولغه  
شب سپند اولشدر انجم فلغل و آذر کنش
- 29 عهد عدلکده یومرلر جمله الدزلیر کوزن  
کردوکنجه چشمه کافوره بی میزر کنش
- 30 ورمسه لطفک الی رحم فلکده پرورش  
مادر ایامدن طوغمزدی تا محشر کنش
- 31 ناکهان ارسه سپهره نار قهرک ذرهسی  
آسمان دود سیاه اولوردی خاکستر کنش
- 32 شویله قورقتمش یورکن خنچرک تیزابی کم  
قنده بر صو کورسه برک بیدوش دترر کنش

40 جوهر ایلر چون قرا طوپراغی لطفك تابشی  
غم دکل اتمزسه ارتق سنکدن کوهر کنش

41 ماه رایات جلالکدن خجلدر آسمان  
سایه شبده حیادن کزلنر اکثر کنش

42 خسرو روی زمین دیرسم نه فخر اولسن سکا  
که آسمان قصر قدرکده اولدی خاک در کنش

43 قانده بکزر قصرکه بر آفتابیله فلك  
که انده هر بر جام اولدر بر ضیاکستر کنش

44 هرکز اولیه ایدی ژنکندن کسوفك رو سیاه  
کر صغنسه سایکه آیینه خاور کنش

45 آفتاب رایکه اولز مقابل نیجه کم  
عرض ایده طبل و علمله نوردن لشکر کنش

46 تیغ آتشبار و روشن روی دین آراینک  
قبضه سنه ماه اختر یوزنه زیور کنش

33 مهرکک بازارنه بر وجهله کرم اولدی کم  
قاپودن یوز کز قوورسک باجدن دوشر کنش

34 که سر نیزکله بوزیلور سواد روی ماه  
که غبار سم اسبکدن اولر اغبر کنش

35 کوییا نعل سمندکدر هلال عید فتح  
میخی اختردر ظفر برجنده نه اختر کنش

36 عمر خصمکه شبیخون اتمکیچون هر کجه  
کوک کیر شامی زره مهدن دوزر مغفر کنش

37 دشمنک قانندوکر تیغ زراندودن سلر  
که اطلس کردونک ایلر دامنن احمر کنش

38 عصمتک دوراندر اسمنده تأنیث اولغن  
سیره چقدقجه برینور نوردن چادر کنش

39 قنغی اقلیمه که پرتو صلسه عدلک سایه سی  
اول دیار اچره کورینر زره دن کمتر کنش

- 54 بر کیجه دشمنه سن ماهی دراغوش ایلدم  
کوردم اولمش نوردن بالین قمر بسترکنش
- 55 کیم که نظاره قله خورشیده خدک وار ایکن  
ناظرک چشمه خشمندن صوقر خنچر کنش
- 56 اویکنلدن یوزکه هرکز باقلمز یوزینه  
بی حیادر که اولدی بو وجهله مستحقر کنش
- 57 اوقدم خطن لبنده کم غبار مشکله  
چشمه جان اوزره یازمش سوره کوثر کونش
- 58 رقص اوررهنگامه عشقکده بر جانبازدر  
کم اولر زرین رسنله آصلوب چنبر کنش
- 59 بحر غمده کورمدی مهرکدن اقان کوز یاشن  
پس ندن دیرمش عطایی که اولدی درپرور کنش
- 60 کوریچک یوزکده زلفک ریسمانن صانرم  
نور ایله یازمغه شاه مدهن چکر مسطر کنش

- 47 کر سکندر استمسه انوار رایکدن مدد  
رای ظلمتده اولردی خیلنه رهبر کنش
- 48 شهریارا آدکی منبرده یاد اتسه خطیب  
نورایله مسجد طولر فی الحال اولور منبر کنش
- 49 بحر جودکدن فلك فلکن جواهر طولدر  
دوزدر شکل هلالیدن کمش لنکر کنش
- 50 شاه بزمنده عمل اولغه بو قول غزل  
ادبدر زهره زهرایی خنیاکر کنش
- 51 ای عروس حسنکه آیینه مه زیور کنش  
کورنر عکس جمالکدن جهان یکسر کنش
- 52 صانکه مغربدر صاچک که انده غروب ایلر قمر  
سانکه مطلعدر یقک که اندن طلوع ایلر کنش
- 53 طوطی سرسبزدرکه آیینه ده پر کوسترر  
خط رخسارک کم اولشدر اکا دربر کنش

68 چرخ درجنده قونیلن هر مرادك كوهرن  
هر كون اتمسون خرج ادب قاپكده خاك دركنش

69 ييزسون آثار سم اسبك غباري خطله  
ماهه تا خيط الشعاعيله چكر مسطر كنش

70 عمر خصمك دفترن طومار وش دورسون فلك  
نيجه كه اجزاسندن ايامك دزر دفتر كنش

61 خسروا مدح ضميرك فكر ادردم دون كيجه  
طالع اولدي مشرق اندیشه دن انور كنش

62 ابر غم وار يوخسه مدحكده رديف ايتمك دكل  
پرتو زهنمدن اولردی یدی کشور كنش

63 نور مهرندن صوارسه شاخنی اشعارمك  
كلشنمده اختر اولوردی شكوفه بر كنش

64 بر نظر قل احمده ای نور چشم كاینات  
كاب لطفكدن اولبدر ابر كيبي تر كنش

65 تا زمرد سبزه زارنده سپهرك هر سهر  
ساغر پیروزیه دوکرمی اصغر كنش

66 تا یزه نورین قلمله هر سحر نقاش چین  
شمسه زرین طاق کنبد اخضر كنش

67 تا ثریا عقدن ایلر کوشوار کوش ماه  
تا بنات النعشه اورتر نوردن چادر كنش

**TRANSKRİPSİYONLU  
METİN**

- 40 Lîk ser-gerdānıgından bağıludur işüm gibi  
 Şan ki hālūmdür muşavver kākül-i müşgîn-i dōst  
 41 Bahtum aındum gice ƣaldurmadı ƣayğumdan benüm  
 Başını zānūdan ekser kākül-i müşgîn-i dōst  
 42 Kākül-i dil-ber dilinden şerh iderdüm hālūmi  
 Ƣorkaram ki—ola mükedder kākül-i müşgîn-i dōst  
 43 ‘Arz iderdi **Ahmed**’ün hāl-i perişānın temām  
 Fi-l-meşel olsa suhan-ver kākül-i müşgîn-i dōst  
 44 Dāmen-i lūtfuñ dutub şād olmuşam olsa ne var  
 ‘Aşıƣ-ı zāra müyesser kākül-i müşgîn-i dōst  
 45 Perçem-i nuşratla zeyn olsun celālūñ nitekim  
 Rūy-i māha vire ziver kākül-i müşgîn-i dōst  
 46 Yüz dil-ü-biñ cān ile maħkūmuñ olsun ins-ü-cān  
 Cānlar itdükce musehhar kākül-i müşgîn-i dōst  
 47 Şubh-u-şām itsün du‘āñı subha-gerdān-ı felek  
 Tā ki—ola dillerde ezber kākül-i müşgîn-i dōst

20

[\*] در مدح سلطان محمد خان

Fā'ilātūn Fā'ilātūn Fā'ilātūn Fā'ilūn

— + — — / — + — — / — + — — / — + —

1 Taht urub ƣāk-ı felekde husrev-i hāver güneş  
 Geydi nārenci ƣabā urındı nūr efser güneş

[40] -Sl. a, b / Lîk: Leb ki T-1, 2 O / ser-gerdānıgından: ser-gerdānıgından A-1 / işüm: bahtum Ü-1

[42] şerh: vaşf M. c Ü-1 M. e O / ƣorkaram: ƣorharam Sl. a / ki—ola: ola Sl. a Ü-1 T-1, 2 Sl. b O mükedder: mükerrer M. c T-1, 2 A-2 O

[44] -Sl. a Ü-2 M. e T-1, 2 A-1, 2 Sl. b / olsa ne var: olmış gibi M. c Ü-1

[45] celālūñ: cemālūñ Ü-1 M. e A-1, 2 O / nite kim: nice kim Sl. a M. c Ü-1 A-1 Sl. b. O / māha: yāra Sl. a M. c Ü-1 M. d, f A-1 Sl. b O

[46] cān: cin Ü-2 M. e T-1, 2 A-1, 2

[47] subha: şubh-i Ü-1 O / felek: melek Sl. a, b / ki—ola: ola Sl. b

(Md nushasında gazeller arasında bu kasidenin tagazzül kısmından yedi beyt vardır. Onlar arasında şu beyt kasidede yoktur: Kāküli vaşında Ahmed hāme-veş ƣan ağılaram-Lā'l-ü-dürden bula ziver kākül-i müşgîn-i dōst.)

[\*] Ü-1 مدح در صفت آفتاب Sl. a Nażire-i 'Aṭāyī A-1 Sl. a M. c Ü-1, 2 M. d, e, f T-1, 2 (1-6 nci beyte kadar zayı) A-1, 2 Sl. b (1-30 ıncı beyte kadar zayı) O-M. a, b

[1] nārenci: nārencī ناریعی A-1

- 2 Mesned-i sultân-ı şubh oldu serir-i âsumân  
Şaçdı pîrûze şabâklardan zer-ü-gevher güneş
- 3 Kufl açub dürc-i zebercedden cevâhir dökdi kim  
Hâk gencin eyleye gencine-i cevher güneş
- 4 Kulzüm-i Hindüñ baturmağa gümüş zevrakların  
Bâd-bân-ı nûr ile tonatdı fülk-i zer güneş
- 5 Dâne-i encüm dirüb meh hırmeninde her şehir  
Bâl açub cevân ider şavûs-i zerrin-per güneş
- 6 Güyiyâ Nuşin-Revân-ı şubhdur kim 'adl için  
Lâciverdi kubbeye zencir-i zer aşar güneş
- 7 Yâ felek Mısrında sultân oldu bir Yûsuf-cemâl  
Yâ Züleyhâdur tutar nârenc-i zer-peyker güneş
- 8 Yâ cemâline cihânüñ nûr-u-fer virmek için  
Rûz ruhsârından açdı 'anberin mi'cer güneş
- 9 Hâk budur kim Şâh divânın temâşâ kılmağa  
Düzdi şak-ı zer-nigâra lâlden manzar güneş
- 10 Kendünüñ hüsn-ü-cemâlin fikr iderken germ olub  
Cân dili ile eyledi bu maşla'ı ezber güneş
- 11 Şubh-dem cevân idüb şavûs-i zerrin-per güneş  
Büstânına sipihrüñ virdi zîb-ü-fer güneş
- 12 Zinet-i Bağ-ı İrem tutmağ için gül-zâr-ı şubh  
Eyledi gök sebze-zârın pür-gül-i ahmer güneş
- 13 Kûze-i yakût ile pîrûze-gün dölâbdan  
Çarh-ı minâ-rengi simâb itdi ser-tâ-ser güneş
- 14 Bezm-i 'ayşın Zöhrenüñ germ itmege sâkî şıfat  
Âb-gün âkdâh içinde gezdürür âzer güneş
- 15 Geh hamâm-ı mâh-ı tabâna dağar simin cenâh  
Geh düzer Simurg-ı çarha âteşin şeh-per güneş
- 16 Ayda bir kez kâsesin 'anberle mâhuñ töldurur  
Tâ ki Şeh bezminde bir dem gezdüre micmer güneş

[2] pîrûze: pîrüzî M. f Pîrüz-i پیروز A-1

[3] dökdi: saçdı Sl. a / cevher: gevher Sl. a M. c Ü-1, 2 M. d, e A-2 O

[4] Kulzüm-i: قوزم A-1 / baturmağa: baturmage باتورما M. f / gümüş: gimış گمش A-1 / bâd-bân-ı: bâd-bânın Ü-2 tonatdı: tonapdı Sl. a T-1

[5] dirüb: دزب M. d

[11] idüb: urub Ü-2 M. e. T-1 A-2

[12] tutmağ: dutmağ Ü-1 M. d O

[13] dölâbdan: tölâbdan Ü-1 M. d O

[15] dağar: şakar Sl. a M. c Ü-2 M. f T-2, O

[16] kez: gün M. c Ü-1 M. d, f A-2 O / gezdüre: gezdürür M. d

- 17 Zıl-ı Hâk Sultân Muhammed Hân ki olmışdur anuñ  
İşigi toprağınun her zerresi enver güneş
- 18 Nite kim her dânenün zımnında muzmerdür şecer  
Zerre-i hâk-i derinde şöyledür muzmer güneş
- 19 Pâdişâh-ı heft iklim-i sa'âdetdür ki anuñ  
Hâk-i pâyi cevherin idindi tâc-ı zer güneş
- 20 Bir şehensâh-ı kader-şadr-ü-şazâ-râdur ki olur  
Bâmına hindü Zuhal der-gâhına çâker güneş
- 21 Nûr-ı çeşm-i 'âlem-ü-çeşm-ü-çerâğ-ı kâ'inât  
Sensin ey Şeh kim yüzün nûrından umar fer güneş
- 22 Sensin ol kim âsumân iklimine sultân iken  
Gerd-i haylünden urunur 'anberin efser güneş
- 23 Sensin ol kim hıl'at-i fermân-ı hükmün geymeden  
Olmadı zer tîğ ile sultân-ı baır-ü-ber güneş
- 24 Sensin ol kim şeh-nişin-i bezm-gâhuñda müdâm  
Yâ Süleymân tahtıdur yâ câm-ı İskender güneş
- 25 Sâkî-i bezmün ele câm alduğınca dir hîred  
Yâ güneş sâğardadır yâ gezdürür sâğar güneş
- 26 Ey ki bâb-ı rif'atünde halka-i simin hilâl  
Vey ki devr-i kûbe-i 'izzünde zer çenber güneş
- 27 Şadrün ordusunda gök bir sâye-bândur kim aña  
Ser-îmâd-ı simdür mâh-ü-şinâb-ı zer güneş
- 28 Ey ki mihründen zemîn-ü-âsumân germ olmağa  
Şeb sipend olmışdur encüm fülül-ü-âzer güneş
- 29 'Ahd-i 'adlünde yumarlar cümle ılduzlar gözün  
Girdüğince çeşme-i kâfûra bî-mîzer güneş

[17] Sultân: Şâh M. d / ki: kim M. c, d

[18] zımnında muzmerdür: zımnındadır muzmer M. d / derinde: derinden Sl. a / muzmer: mazhar Sl. a M. c, d

[19] zer: ser Sl. a M. c Ü-1, 2 M. e. f T-2 A-1, 2 O

[20] kader: şazâ M. d / şadr-ü-: şadr-i M. d T-2 / şazâ: şader M. d / der-gâhına: eyvânına M. c Ü-1 M. d, f A-1, 2 O

[21] umar: alur M. c, Ü-1 M. d O

[24] müdâm: senün Ü-1

[25] alduğınca: alduğına M. d / hîred: gören M. c d O

[26] rif'atünde: himmetünde M. d

[27] aña: anuñ M. e T-1, 2 A-2 / Ser: Bir Sl. a M. c Ü-1, 2 T-1, 2 O

[28] mihründen: mihründe Ü-2 A-2

[29] 'adlünde: 'adlünde M. d / ılduzlar: yılduzlar: M. e, f A-1



- 30 Virmese lûtfuñ eli rahm-i felekde perveriş  
Mâder-i eyyâmdan toğmazdı tã mahşer güneş  
31 Nâ-gehân irse sipihre nâr-ı kahrûñ zerresi  
Âsumân düd-ı siyâh olurdu hâkister güneş  
32 Şöyle korkutmuş yüregün hançerüñ tiz-âbı kim  
Kanda bir şu görse berg-i bid-veş ditrer güneş  
33 Mihrüñüñ bazarına bir vech ile germ oldı kim  
Kapudan yüz kez kovarsañ bacadan düşer güneş  
34 Geh ser-i nizeñle bozulur sevâd ı rüy-i mäh  
Geh gubâr-ı sümm-i esbünden olur ağber güneş  
35 Güyiyâ na'l-i semendüñdür hilâl-i 'id-i feth  
Miñ-i ahterdür zafer bürcinde ne ahter güneş  
36 'Ömr-i haşmuña şebihün itmek için her gice  
Gök geyer Şamî zırh mehden düzer miğfer güneş  
37 Düşmenüñ kanın döküb tiğ-i zer-endüdün siler  
Ki atlas-ı gerdünüñ eyler dâmenin ahter güneş  
38 İşmetüñ devrânıdır isminde te'niş olmağın  
Seyre çıkdıca bürinür nûrdan çâder güneş  
39 Kanı iklime ki pertev şalsa 'adlün sâyesi  
Ol diyâr içre görünür zerreden kem-ter güneş  
40 Cevher eyler çün kara toprağı lûtfuñ tâbişi  
Çam degül itmezse ayruğ sengden gevher güneş  
41 Mäh-ı râyât-ı celâlünden hacildür âsumân  
Sâye-i şebde hayâdan gizlenür ekşer güneş  
42 Husrev-i rüy-i zemîn dirsem ne fahr olsun saña  
Ki âsumân-ı kaşr-ı kadründe oldu hâk-i der güneş  
43 Kanda beñzer kaşruña bir âfitâbı ile felek  
Ki anda her bir cām olubdur bir ziyâ-güster güneş

[30] lûtfuñ: mihrüñ Sl. b

[31] zerresi: sâyesi M. f

[33] M. e Ü-1, 2 A-1 O / yüz: biñ: Sl. a / kez koğarsañ: kerre koğsañ T-1

[35] Miñ-i: Mihi Ü-1 M. d

[36] haşmuña: haşmuñ M. e T-1 / gice: seher M. d / Şamî: şahî O

[37] döküb: döker M. e A-2

[38] isminde: ki isminde M. d

[39] şalsa: salsa M. d / görünür: olur bir A-1

[40] tâbişi: sâyesi Sl. a M. e Ü-1, 2 M. d, f A-1 O / ayruğ: artuğ Ü-2 M. e T-1-A-2 /  
gevher: cevher M. e Ü-1 A-2 Sl. b O

[41] celâlünden cemâlünden M. e Ü-1 M. d, e f A-2 O

[42] dirsem: olmağ Sl. a, b / olsun: ola M. e Ü-1 M. e Sl. b O / oldı: ola Sl. a, b

- 44 Hergiz olmaya idi jenginden küsüfuñ rû-siyâh  
Ger şğınsa sâyeñe âyine-i hâver güneş  
45 Âfitâb-ı râyûña olmaz muķabil nice kim  
'Arz ide tabl-u-'alemler nûrdan leşker güneş  
46 Tiğ-i âteş-bâr-ı rüşen-rüy-i dîn-ârâyûñuñ  
Kabzasına mäh ahter yüzine ziver güneş  
47 Ger Skender istese envâr-ı râyûñdan meded  
Râh-ı zulmetde olurdu haylına reh-ber güneş  
48 Şehriyârâ aduñı minberde yâd itse hañib  
Nûr ile mescid tolar filhâl olur minber güneş  
49 Bañr-ı cûduñdan felek fülkin cevâhir tolderub  
Düzedür şekli-i hilâlden gümüş lenger güneş  
50 Şah bezminde 'amel olmağ bu kavî-i ğarib  
Idinübdür Zöhre-i zehrâyi hınyâ-ger güneş  
51 Ey 'arûs-ı hüsnuñe âyine meh ziver güneş  
Görinür 'aks-i cemâlünden cihân yek-ser güneş  
52 Şan ki mağribdür saçuñ ki anda ğurub eyler kamer  
Şan ki mañla'dur yaķañ ki andan tulu' eyler güneş  
53 Tûti-i ser-sebzdür ki âyinede per gösterür  
Hañt-ı ruhsârûñ kim olmışdur aña der-ber güneş  
54 Bir gice düşümde sen mähî der-âĝuş eyledüm  
Gördüm olmuş nûrdan bālın kamer bister güneş  
55 Kim ki nezzâre kıla hõrşide haddüñ var iken  
Nâzırûñ çeşmine hışmından şokar hançer güneş  
56 Öykünelden yüzüne hergiz bakılmaz yüzine  
Bî hayâdur ki oldu bu vech ile müstahķar güneş  
57 Okıdum hañtın lebinde kim gubâr-ı müşğ ile  
Çeşme-i cân üzre yazmış Süre-i Kevşer güneş

[44] jenginden: renginden Sl. a M. e Ü-1, 2 M. d Sl. b O

[45] ide: ider M. d, e A-2 Sl. b

[46] Sl. a / -bâr-ı: báz-ı M. e Ü-1 A-2 O bâr-ü-Ü-2 M. f T-1 / rüy-i: rüy-ü-M. d

[48] aduñı: râyûñ Sl. a M. f A-1 Sl. b nâmuñı Ü-2 T-1

[49] fülkin: fülki Sl. a M. e / tolderub: tolderur T-1 tolderan M. d / Düzedür: Düz-  
dürür M. d / gümüş: gimiş كى A-1

[50] ğarib: ğazel M. d, e, f T-1 A-1, 2

[51] -Ü-1

[52] ki anda: anda M. e T-1 A-2 Sl. b / mañla'dür: mañrıkdur Ü-2 / yaķañ: ru-  
huñ M. d / ki andan: andan M. e Ü-1 M. e T-1 A-1 Sl. b O

[53] -M. / ki âyinede: âyinede Sl. b / per: yüz Ü-2 / kim: ki Sl. a Ü-1 M. f A-1 O

- 58 Rağş urur hengāme-i 'ışkuında bir cān-bāzdur  
Kim olur zerrin resenle aşılub çenber güneş
- 59 Baħr-ı ġamda görmedi mihrüñden akan göz yaşın  
Pes neden dirmiş 'Aṭāyī ki oldu dūr.perver güneş
- 60 Göricek yüzüñde zülfüñ rismānın řanuram  
Nūr ile yāzmaġa řeh medħin çeker mıřtar güneş
- 61 Ĥusrevā medħ-i zāmīrūñ fikr iderdüm dün gice  
Ṭālī' oldı maşrık-ı endişeden enver güneş
- 62 Ebr-i ġam var yoħsa medħüñde redif itmek degül  
Pertev-i zihñümden olurdı yedi kişver güneş
- 63 Nūr-ı mihrinden řuvarub řāħını eř'arumuñ  
Gülřenümdē aħter olurdı şüküfe ber güneş
- 64 Bir nařar kıl **Aħmed**'e ey nūr-i çeřm-i kā'ināt  
Kiāb-ı lütfuñdan olubdur ebr gibi ter güneş
- 65 Tā zümürüd sebze-zārında sipihrüñ her seher  
Sāġar-ı pīrüzeye döker mey-i aşfar güneş
- 66 Tā yaza nūrın kalemle çin seher naķķāř-ı řun'  
şemse-i zerrin-i řaķ-ı ġünbed-i aħřar güneş
- 67 Tā Süreyyā 'ıķdin eyler ġüř-var-ı ġüř-ı māħ  
Tā Benāt-ün-na'řa örter nürdan çāder güneş
- 68 Çarħ dürcinde konılan her müraduñ gevherin  
Her ġün itsün ġarc idüb řapuñda ġāk-i der güneş
- 69 Yazsun āřār-ı süm-i esbüñ ġubarı ġaṭṭ ile  
Māħa tā ġayṭ-ı řu'a' ile çeker mıştar güneş
- 70 'Ömr-i ġařmuñ defterin tūmār-vēř dürsün felek  
Nice ki eczāsından eyyāmuñ düzer defter güneş

## EL YAZMASI METİN

[63] -ı mihrinden: nehrinden M. c Ü-1, 2 M. e f T-1 A-1 2 O nehrinde Sl. a b / şuvarub: şuvarsa Ü-2 O / olurdı: ola idi M. c, d

[64] gibi: bigi Md Sl. b

[65] ařfar: aħmer: M. c, d Sl. b

[66] nūrın: nūr-i Sl. a M. d, e, f T-1 A-1 2 Sl. b / çin: her M. c Ü-1 M. f T-1 A-1 O / řun': Çin M. c Ü-1 M. d O / zerrin-i: zerrin-ü- M. d / řaķ-ı: řaķ-ü-M. c

[67] -Ü-2 / -vār-ı: vāre Sl. a M. c Ü-1 M. d A-2 Sl. b O / -na'řa örter: -na'ř urınur M. c Ü-1 M. d O

[68] -Ü-2 / gevherin: cevherin M. d / ġarc: çarħ M. c Ü-1 M. e T-1 A-1 O

[69] -Ü-1,2 / ġayṭ-ı: ġaṭṭ-ı M. d Sl. b / řu'a' ile: řu'a'ından M. c eř-řu'a' ile Sl. a M. f

[70] eczāsından: eczāsında Sl. a M. e T-1 A-2 Sl. b / düzer: dürer M. d T-1

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| تا بنسید عراب پر زین<br>بخت کشتی مشرق دولته مه<br>سرو که شرف باغچه بر گلشن تود<br>اصولکی سراز از ادب اول وایم با                                                                                                                                                                                                                  | مرغ سید شب طوطی چرخه پیغ<br>بهر که گلی گلزار سجادیم مط<br>ولایکی باغچه ای چشمت رف<br>نور صلی فیض با طهرت عتقاس                                                                                                                                                                                     |
| تخت ادب طاق گلشن و خورش<br>پند سلطان صبح اولو سپهر ایمان<br>قلع احب دج زربعدن جواهر دگر<br>قرن منک تور ما خوش نقره قرن<br>دانه انجم ادب بر خفته بر عیس<br>گویا نو شیر و ان صبح در کم حدیون<br>یادک مهره سلطان دلبر و پند<br>یا جایزه جهانک نوره و فردر کون<br>حق و در کم شاه دیوان تماشا قه<br>ان و نک حسن و جمال هرادر کن کرم بو | کینه یار بی قیاد و رخت نور<br>صید پر زنده سلطان و ن خدو کوش<br>خاک کبوتر ایله خیره بهر کوش<br>باد بان نور و طوطی کوش<br>بال آجب جوان او طوطی کوش<br>لاوردی قیسیه زخمیر زده کوش<br>یا زلفها در طوطی نایع کوش<br>روز و پشماره منی ایمن کوش<br>دزد طاق ندر کار سلطان کوش<br>جان دیل ایله ی و طوطی کوش |

Süleymaniye Ktp., Ayasofya 3947'deki yazmadan (vr. 14b - 17a)



|                                  |                                   |
|----------------------------------|-----------------------------------|
| طوبی پس بسز در کاین دیو و کسب    | خدا چنانکه کم اولش را کلا برش     |
| بر که دو همه پس مایه افش اولم    | کوردم اولش نورانی بلین تر         |
| لکه بخار که خورشید روز که در کن  | نادر که چینه خورشید صورت حشر      |
| او یکندن یوز که سر که خورشید روز | نیما در کلا بود و جیل پست         |
| او دم خن بند که غبار مشک         | چشمه جان او زده یادش روز که       |
| رقص او در سکنه عشق که بر جانان   | کم اولور زیرین پسند اولوب         |
| بر که کوری هر که نایق کورین      | بس من بد مش عیال کلا در کورین     |
| کو کسب یوز که زلف و بیان صاف     | نور لیز ما خوشه در کسب            |
| چرخه دایم خیمه که قرار دم دون    | طالع اوله ی شرقی از مشرق          |
| ابر غریب و خیره که درین کلا      | پر تو ذنن اولور دی و کورین        |
| نور ندرن صواب شاخه امارک         | کاب لکلن اولور ابر که کورین       |
| بر نظر قل احمد ای نور چشم کایات  | کلا شیره افترا اولور دی کلا کورین |
| تازه و کسب زارنده پسرک سرچر      | ساغر پر و زیه دگر ای کورین        |
| تایزه نور قلچین عرق کسب صغ       | شمه نین طاق کسب کورین             |
| تاریخ عین ایتر کوشاره کورین      | آبانات انشا او تر نورین           |

|                            |                           |
|----------------------------|---------------------------|
| نور و نور قشیر و کلا کسب   | قند بر مو کور بر کسب      |
| مکسب بانار بر و جلا کور    | آپودن یوز که کورین        |
| کریز کلا بر و یوز پود و دی | که بخار هم کسب کورین      |
| کویا نسل سکه کلا جلا کور   | خج افروغ کسب کورین        |
| عمر خیمه کسب کورین         | کوک کور شای زده صحن کورین |
| و شک فاق کورین             | کلا طلس که و کسب کورین    |
| آفتاب راکه اولور مختل کور  | عرض اولور و کلا کورین     |
| تخ افش کورین               | چشمه کسب کورین            |
| کریکند پشته افوار کورین    | راه طلعه اولور دی کورین   |
| شیر باران کسب کورین        | نور لیز کسب کورین         |
| بحر جود که کسب کورین       | دور در کسب کورین          |
| شاه برنده عمل افلاک و قمر  | آپودن یوز که کورین        |

|           |           |
|-----------|-----------|
| کسب کورین | کسب کورین |
| کسب کورین | کسب کورین |
| کسب کورین | کسب کورین |

|                                 |                                    |
|---------------------------------|------------------------------------|
| میرکون ایتون خرج ادبیکه خاکه کش | میخ در جنده قوتیلین میرزا داک کورن |
| ماهر تاحط شاحیل چکر مسک کش      | یازانا رسم اینک جبار خطب           |
| نچه که ابراهیم پند ایاک دوزخ کش | عمر خیمک قرن طیاروشن پونک          |
| مردانی سی دوشوردی کوزدن نزارل   | لورودنک که اولوش کاپر دوزل         |
| دج لبک کوزده قودی بایک کارل     | خال نمک لده قودی انش و رسل         |
| کچکله مذکک اولور اول کونوارل    | زرکونوار اصلیه بنکونک اوپستنه      |
| فی الحال اوله بونک بونک بونک    | دوپه شفق یوزینه بکنت کچک بونک      |
| آدینی یاز پیر اوله سپنک نزارل   | مرجان لبک خیانه تان یوز بونک       |
| اندی لبک خیانه ترک دیارل        | قدی چک موپنه قطع علاقمیک           |
| قان یو دیمبو بوزی سیج اعتبارل   | غم جکینو قیمت ارتری عاشک           |
| برکوزیوبس اجنه اولور کمارل      | درویش مشق باز بکوست و کلی کم       |
| اشک و زخم قیکده دوشور زنگارل    | زین صرع انکه صحن سپر ایچک          |
| اشکم جواریل اولور سر جوارل      | دل کور کجنت کونده دلبزک            |
| صون بوپیکه سایکله ای کمارل      | کله م غیم استکله چپنک زکاتنه       |

## DİZİN

Âb-ı hayât 46, 53  
 Âb-ı tûğ 35  
 Ahmed Hayâlî 43  
 Ahter 36, 37, 44, 45, 58  
 Ali Nihat Tarlan 8, 37, 48,  
 58, 59, 62  
 Alun yolu 7  
 Ârifî 6  
 Aristo 26, 27  
 Astroloji 25  
 Aşkî 3  
 Atâyî (İvaz Paşa-zâde) 54, 55  
 Atlas feleği 38, 39  
 Ay 11, 12, 18, 24  
 Bâğ-ı İrem 16

Bâkî 16  
 Benâtü'n-nâş 59, 60, 61  
 Câm-ı İskender 29  
 Cem Sultan 7, 25  
 Cemşîd ü Hurşîd 7, 25  
 Cevâhir 7, 8  
 Cevher 7  
 Cürcân denizi 10  
 Çâder 39, 40  
 Çember-i kandil 30  
 Çeşme-i cân 53  
 Çin denizi 10  
 Çin nakkaşı 61  
 Defter-i ömr 63  
 Derviş Mehmed Pş 57

Dôlâb 16, 17  
 Dür-perver 55  
 Eflâtun 26, 27  
 Evliyâ Çelebi 18  
 Fahrî 32  
 Fahriyye 57  
 Fâtih 29  
 Göz nuru 26  
 Gubârî 53, 62  
 Gûrizgâh 20  
 Hâce Mes'ud 32, 43  
 Hatt-ı gubârî 53, 62  
 Hayâlî Beğ 37, 49  
 Heft iklim 24  
 Heft muhît 10  
 Hercâyî 35, 52  
 Hınyâger 48  
 Hırmen 10, 11, 39  
 Hızır 46  
 Hindû 24, 25  
 Hint 10  
 Hint okyanusu 9  
 Hurşîd ü Ferahşâd 32  
 Huyûtü's-şems 31, 62  
 Hüner-nâme 14  
 Hüsrev ü Şîrîn 32, 54  
 Hüsrev-i hâver 3, 5, 37  
 İksir 8  
 İlm-i nücum 27  
 İlm-i simyâ 8  
 İrem bağı 16  
 İsa Peygamber 53  
 İskender 46  
 Kader-kadr 25  
 Kanuni, Süleyman 6, 14  
 Kazâ-râ 25  
 Kebkeb 45  
 Kelef 36

Kevser Suresi 53  
 Kimya 8  
 Kulzüm-i Hind 10  
 Kûze 17  
 Lokman 14  
 Magrib denizi 10  
 Merih 24, 27, 33  
 Mesîhî 18  
 Mısır 12  
 Mıstar 56, 62  
 Mihr 58  
 Molla Câmî 9  
 Muallim Nâcî 37  
 Murad II 55  
 Müşterî 24, 27, 33  
 Nakkâş-ı Çin 59  
 Nâsır-ı Hüsrev 9  
 Necâî Beğ 19, 36  
 Nev'î 16  
 Nûr-ı çeşm 26  
 Nûşirevân 11  
 Nûshatü'l-ahbâr 5  
 Papağan 15, 51  
 Ravzatü'l-envâr 43  
 Revânî 39  
 Saçı 7  
 Selim I 6  
 Selim II 5  
 Sîmurg 18  
 Söğüt yaprağı 34  
 Sultân-ı a'zam 27  
 Süheyl ü Nevbahâr 32, 43  
 Süleyman-nâme 6  
 Süleyman Peygamber 29  
 Süleyman tahtı 28  
 Süm-i esb 62  
 Sünbüle 49  
 Sünbül-zâde Vehbî 57

Süreyyâ 59, 60, 61  
 Şâmî 38  
 Şebihûn 38  
 Şeh-name 12  
 Şemse 61  
 Şeyhî 32, 33, 54  
 Şeyhoğlu 32  
 Taberiyye denizi 10  
 Tavernier 20  
 Tecdîd-i matla 15  
 Tegazzül 49, 56  
 Tiz-âb 34, 35  
 Topkapı Sarayı 6, 7, 13, 15

Utarid 24, 33  
 Ülker 61  
 Yahyâ Beğ 46  
 Yıldızlar 10  
 Yûsuf 12  
 Zâî 39, 45  
 Zerre 21, 22, 23, 40  
 Zıllullahi fi'l-ard 21  
 Zöhre 17, 48  
 Zülkarneyn 46  
 Zühâl 24, 25, 26, 27, 33  
 Zühre 17, 24, 27, 33, 48, 49  
 Züleyha 12



